Chránené územia SLOVENSKA 92

2019

MINISTERSTVO ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA SLOVENSKEJ REPUBLIKY

ŠTÁTNA OCHRANA PRÍRODY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

100 ROKOV ŠTÁTNEJ OCHRANY PRÍRODY NA SLOVENSKU
1919 – 2019

Odborno-metodický a informačný časopis Štátnej ochrany prírody SR

Uzávierka príspevkov
do časopisu
Chránené územia Slovenska
č. 93 je

30. november 2019

Príspevky posielajte na adresu:

chus@sopsr.sk

- **Chránené územia Slovenska** – štvrťročný odborno-metodický a informačný časopis Štátnej ochrany prírody SR
- **Vydáva:** Štátna ochana prírody SR v Banskej Bystrici
- **Redakčná rada:**
  RNDr. Jana Durkošová
  Ing. Vladimíra Fabriciusová, PhD.
  Ing. Branislav Faško
  Ing. Ivana Havranová, PhD.
  Ing. Viktória Ihringová
  RNDr. Ján Kadlečík
  RNDr. Katarína Králiková
  Ing. Marta Mútňanová
- **Jazyková korektúra:** Mgr. Olga Majerová
- **Adresa redakcie:**
  Štátna ochrana prírody SR
  Tajovského 28B, 974 01 Banská Bystrica,
  tel.: 048/413 6661
- **E - mail:** chus@sopsr.sk
- **ISSN 2453-6423**

Inštrukcie pre autorov

- Príspevky posielajte elektronickou poštou alebo na CD v textovom editore MS Word.
- K článku priložte kvalitné fotografie, resp. naskenované fotografie v minimálnom rozlíšení 300 dpi.
- Každú naskenovanú fotografiu uložte do samostatného súboru (jpg, tif, bmp...).
- K fotografiám, resp. obrazovým prílohám uveďte komentár a meno autora.
- Tabuľky tvorte výlučne pomocou tabulátorov (prípadne aj s funkciou tabuľka) v textovom editore MS Word alebo v programe Excel. Polia bez hodnoty nenechávajte prázdne, ale prázdne polia nahraďte pomlčkou.
- Latinské mená taxónov píšte kurzívou.
- Mená autorov píšte kapitálkami.
- Literatúru v texte citujte podľa vzoru: "…boli zistené aj v kostole v Turanoch (Obuch, Kadlečík 1997, Vavrová 1998)…".
- Literatúru v zozname literatúry uvádzajte podľa vzoru: Obuch, J., Kadlečík, J., 1997: Letný výskyt netopierov v podkrovných priestoroch v oblasti NP Malá Fatra. Vespertilio, 3: s. 131-134.
- Nadpisy nepíšte veľkými písmenami, nepodčiarkujte ich, nepoužívajte v nadpisoch medzery medzi písmenami.
- Na konci príspevku uveďte meno a priezvisko autora, titul a pracovisko.

Obsah

Zmeny v právnej ochrane osobitne chránených častí prírody a krajiny
(B. Faško) 2

Manažmentové opatrenia na Vtáčom ostrove na Oravskej priehrade
(Š. Kertys) 3

Kavka tmavá, ďalší nechcený obyvateľ mesta Michalovce
(Z. Argalášová) 5

Podpora hniezdiacich chránených druhov vtákov v lokalite Panské lúky
(J. Lengyel) 6

25 000 žeriavov popolavých na Senianskych rybníkoch
(Z. Argalášová) 8

Vážky v sústave chránených území Natura 2000: pásikavec *Cordulegaster heros*
(D. Šácha) 9

Vláda Slovenskej republiky schválila Program starostlivosti o mokrade Slovenska do roku 2024
(A. Kušíková) 14

Poďakovanie za starostlivosť o prírodnú pamiatku Zolniansky lahar
(V. Fabriciusová, L. Miňová) 17

Vítanie žeriavov
(Z. Argalášová) 18

Suveníry – zakázané a pochybné
(I. Buraľová) 19

Voda je život – súťažné dopoludnie, ktorým sme si pripomenuli Svetový deň vody v Poloninách
(I. Buraľová) 20

Konferencia Ochrana ohrozených druhov v praxi – príklad hodný nasledovania
(P. Urban) 21

Bernský dohovor oslavuje 40. výročie (1979 – 2019)
(M. Mrázová, A. Lešová) 23

Konferencia Manažment ekosystémov v prizme nerovnovážnej perspektívy
(P. Sabo, P. Urban) 26

50. výročie Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny
(J. Burkovský) 30

Spomienka k 105. výročiu narodenia Michala Bacúrika (1914 – 1983), objaviteľa Harmaneckej jaskyne (22. júna 1932)
(J. Obrcian) 33

Schválené programy starostlivosti o chránené územia, zaradené do sústavy území európskeho významu Natura 2000
(M. Mútňanová) 36

Objavte s nami Úžasný vtáčí svet bez hraníc
(A. Balážová) 39

Integrované plánovanie dopravy v Karpatoch (I. časť)
(J. Kadlečík) 42

Nový projekt na podporu ochrany biodiverzity a socio-ekonomického rozvoja v Karpatoch
(J. Kadlečík) 46

Zmeny v právnej ochrane osobitne chránených častí prírody a krajiny

Vyhlásené chránené územia

Súkromná PR Roháčia

Súkromná PR bola vyhlásená vyhláškou Okresného úradu Banská Bystrica č. 1/2019 zo dňa 19. 2. 2019. Lokalita sa nachádza v okrese Lučenec v katastrálnom území Mučín. Má výmeru 17,3970 ha, ochranné pásmo sa nevyhlasuje. Na území PR platí piaty stupeň ochrany.

Predmetom ochrany súkromnej PR sú prirodzené procesy a nerušený vývoj geobiologického spoločenstva, nachádzajúcom sa na tomto území. Nachádza sa tu aj biotop európskeho významu Dubovo-cerové lesy (91M0), biotop národného významu Dubovo-hrabové lesy karpatské a biotopy viacerých druhov živočíchov európskeho a národného významu. Súkromnú PR spravuje Lesoochranárske zoskupenie VLK.

Vyhláška o vyhlásení súkromnej PR bola zverejnená vo Vestníku vlády SR, čiastka 2/2019 a nadobudla účinnosť 1. apríla 2019.

PP Jazvinská jaskyňa

Verejnosti voľne prístupná jaskyňa – PP Jazvinská jaskyňa – bola vyhlásená vyhláškou Okresného úradu Banská Bystrica č. 2/2019 zo dňa 19. 2. 2019. Lokalita leží v okrese Žarnovica v katastrálnom území Malá Lehota. Vyhláškou sa vydáva aj jej návštevný poriadok.

Jaskyňa je prístupná návštevníkom za účelom zotavenia a poznávania jej prírodných a historických hodnôt. Pohyb je možný po celej ploche jaskyne a počas celého roka.

Jaskyňa patrí do pôsobnosti Správy slovenských jaskýň. Vyhláška bola zverejnená vo Vestníku vlády SR č. 2/2019 a nadobudla účinnosť 1. apríla 2019.

Aktualizované chránené územia

PP Mučínska jaskyňa

Verejnosti voľne prístupná jaskyňa – PP Mučínska jaskyňa – bola vyhlásená vyhláškou Okresného úradu Banská Bystrica č. 3/2019 zo dňa 12. 3. 2019. Lokalita sa nachádza v okrese Lučenec v katastrálnom území Mučín. Vyhláškou sa vydáva aj jej návštevný poriadok.

Jaskyňa je prístupná návštevníkom za účelom zotavenia a poznávania jej prírodných a historických hodnôt. Pohyb je možný po celej ploche jaskyne a počas celého roka.

Jaskyňa patrí do pôsobnosti Správy slovenských jaskýň. Vyhláška bola zverejnená vo Vestníku vlády SR č. 3/2019 a nadobudla účinnosť 1. apríla 2019. Zároveň bola zrušená vyhláška Krajského úradu životného prostredia v Banskej Bystrici č. 1/2008, ktorou boli vyhlásené verejnosti voľne prístupné jaskyne Mučínska jaskyňa a Vešeléniho jaskyňa.

Uvedenou vyhláškou zároveň PP Vešeléniho jaskyňa prestala byť verejnosti voľne prístupnou jaskyňou.

Ing. Branislav Faško
ŠOP SR, riaditeľstvo

Manažmentové opatrenia na Vtáčom ostrove na Oravskej priehrade

Vtáčí ostrov sa nachádza v Chránenej krajinnej oblasti Horná Orava na vodnej ploche Oravskej priehrady. Leží v jej severozápadnej časti, približne 1,5 km od Námestova a má rozlohu 1,56 ha, ktorá závisí od výšky vodnej hladiny tejto nádrže. Pôvodne pred napustením Oravskej priehrady v roku 1953 Vtáčí ostrov tvoril spolu so susedným Slanickým ostrovom vyvýšené bezlesné územie bývalej zatopenej obce Slanica. Tento ostrov bol v roku 1973 vyhlásený za chránenú prírodnú pamiatku z dôvodu jeho ochrany ako odpočinkového miesta a hniezdnej lokality vodného vtáctva a kvôli štúdiu vývoja vegetácie bez rušivých vplyvov človeka.

Nakoľko ostrov postupne zarástol drevinami, stal sa pre väčšinu druhov vodného vtáctva nezaujímavý. Z tohto dôvodu v roku 1992 pracovníci Správy CHKO Horná Orava upustili od cieľa ochrany ostrova kvôli sledovaniu prirodzeného vývoja vegetácie a zdôraznili význam ochrany ostrova pre zlepšenie hniezdnych podmienok vodného vtáctva Oravskej priehrady. Od tohto obdobia sa na ostrove postupne začali odstraňovať náletové dreviny, ktoré boli považované za výrazný negatívny faktor, a realizovať úpravy terénu za účelom zlepšenia podmienok pre vodné vtáctvo. V roku 2003 sa Vtáčí ostrov vyhláškou MŽP SR č. 420/2003 Z. z. stal súčasťou zóny B13 Chránenej krajinnej oblasti Horná Orava – Vtáčí ostrov s výmerou 2,7 ha, zaberajúcou aj okolitú vodnú plochu. Ornitologický význam lokality začal stúpať v 90. rokoch minulého storočia, kedy boli prvé snahy o manažment ostrova za účelom zlepšenia hniezdnych podmienok pre vodné vtáctvo. Tieto aktivity boli mimoriadne prospešné a už v roku 1993 (Trnka, Čajka 1993) bola zaznamenaná vzrastajúca početnosť viacerých hniezdiacich druhov na ostrove, ako čajka smejivá (*Chroicocephalus* (*Larus*) *ridibundus*), kalužiak červenonohý (*Tringa totanus*) a rybár riečny (*Sterna hirundo*). Prvé doložené hniezdenie čajky sivej (*Larus canus*) bolo zistené v roku 1998 (Trnka 1998) a čajky bielohlavej (*Larus cachinnans*) v roku 2000 (Trnka, Suchánek, 2000). Ostrov je od 90-tych rokov nepravidelne manažovaný a od roku 2011 až dodnes je starostlivosť oň pravidelná. Výsledkom tejto starostlivos-

Vtáčí ostrov v roku 1979, foto: V. Stockmann

Vtáčí ostrov pred manažmentovými opatreniami v roku 2011, foto: I. Šustr

Vtáčí ostrov po manažmentových opatreniach, aktuálna situácia ku dňu 19. 3. 2019, foto: Š. Kertys

ti je každoročný nárast počtu hniezdnych párov, predovšetkým rybára riečneho (*Sterna hirundo*), čajky smejivej (*Chroicocephalus* (*Larus*) *ridibundus*) a kačice chripľavky (*Anas strepera*). Vytvárajú sa však vhodné hniezdne podmienky i pre čajku bielohlavú (*Larus cachinnans*), kačicu divú (*Anas platyrhynchos*), kalužiaka červenonohého (*Tringa totanus*) a ďalšie druhy (Karaska et al. 2014).

Manažmentové opatrenia sa realizujú v jesennom mimohniezdnom období. V rámci týchto opatrení sa celý ostrov pokosí, biomasa sa pohrabe na väčšie kopy a po preschnutí sa spáli. Takisto sa v rámci celého ostrova vyzbiera a odvezie naplavený odpad. Týmto spôsobom sa udržujú vhodné hniezdne podmienky. V opačnom prípade, bez manažmentu, by ostrov postupne zarástol drevinami a pre hniezdenie väčšiny vodných vtákov by bol nevhodný. Takto manažovaný ostrov je prakticky jedinou hniezdnou lokalitou na Orave a viaceré druhy vodného vtáctva (predovšetkým čajky a rybáre) sú od neho celkom závislé. V našich podmienkach ostrovy historicky prirodzene vznikali na väčších riekach. Pri zachovanej dynamike riek dochádzalo k nanášaniu materiálu až vzniku nových ostrovov, resp. štrkových lavíc. Podobne dynamika toku limitovala zárasty vegetácie na ostrovoch ukladaním sedimentov. V zregulovaných riekach sú akumulačné procesy veľmi obmedzené a vznik ostrovov je z hľadiska zabezpečenia protipovodňovej ochrany nežiaduci. Určitým čiastkovým riešením je budovanie umelých ostrovov na vodných plochách, kde z hľadiska protipovodňovej prevencie toky nevytvárajú nebezpečné situácie.

Manažmentové opatrenia realizuje Správa CHKO Horná Orava v spolupráci s dobrovoľníkmi zo Slovenskej ornitologickej spoločnosti/BirdLife Slovensko, Ornitologického klubu pri Oravskom múzeu a v posledných rokoch aj so študentmi z Gymnázia Antona Bernoláka v Námestove. Za pomoc veľmi pekne ďakujeme všetkým zúčastneným a dúfame v hojnú účasť aj ďalšie roky. Každoročne narastajúci počet hniezdnych párov nasvedčuje, že realizovaný manažment im vyhovuje. Vytvorením a každoročným udržiavaním vhodných hniezdnych podmienok prispievame k zachovaniu populácie týchto druhov na území Slovenska.

Literatúra:

Karaska, D., Cichocki, W., Kocian, Ľ. (eds.), 2014: Hniezdne rozšírenie vtáctva Oravy. SOS/BirdLife Slovensko, Bratislava, 620 str.

Trnka, R., 1998: Prvé zahniezdenie čajky sivej (*Larus canus*) na Oravskej priehrade (severozápadné Slovensko). Tichodroma, Bratislava, 6: 193 – 195.

Trnka, R., Čajka, R., 1993: Príspevok k početnosti a hniezdeniu čajkotvarých (Lariformes) na Oravskej priehrade v rokoch 1989 – 1993. Tichodroma, Bratislava, 6: 161 – 168.

Trnka, R., Suchánek, O., 2000: Prvé zahniezdenie čajky bielohlavej (*Larus cachinnans* Pallas, 1811) na Oravskej priehrade (severozápadné Slovensko). Zborník abstraktov z konferencie "Aplikovaná ornitológia 2000", Zvolen: 20 – 21.

Ing. Šimon Kertys, PhD.
Správa CHKO Horná Orava

Kavka tmavá, ďalší nechcený obyvateľ mesta Michalovce

Na prvý pohľad nenápadný šedo-čierny vták, motajúci sa po meste, ktorého si ľudia často mýlia s havranom. Na rozdiel od ukrákaného havrana majú kavky o trochu ľubozvučnejší hlas.

Kavka tmavá (*Corvus monedula*) je spevavec z čeľade krkavcovitých. V minulosti hniezdila v dutinách starých stromov na poliach, hájoch či skalách. Začiatkom 21. storočia sa z týchto hniezdisk vytratila a žije najmä v mestách, kde sa veľmi dobre prispôsobila. Jej hniezdnym biotopom sú kostoly, komíny, mosty, poľnohospodárske a priemyselné budovy. Kavky sa často vyskytujú a hniezdia vo veľkých kolóniách. Hniezda si stavajú často aj uprostred kolónií havranov, ku ktorým sa s obľubou pridružujú.

V Michalovciach havrany a kavky patria medzi kontroverzných obyvateľov. Už dlhodobo sa samospráva mesta snaží veľkú havraniu kolóniu z hlavného mestského parku vyhnať.

Keďže havrany a kavky Michalovčanom v parku prekážajú, rozhodli sme sa ich „presťahovať" na okraj mesta, kde môžu nerušenie hniezdiť. Aby sme to kavkám uľahčili, v blízkosti už existujúcej havranej kolónie v malom parku pri ulici Užhorodskej, kde si našla svoj nový domov aj značná časť havranej kolónie z hlavného parku, sme vyvesili 15 búdok. Veríme, že kavky sa pripoja ku kolónii havranov a búdky čoskoro osídlia.

V prípade, že sa táto naša aktivita osvedčí, plánujeme vo vyvesovaní búdok pokračovať aj v budúcnosti.

Ing. Zuzana Argalášová
Správa CHKO Vihorlat

Podpora hniezdiacich chránených druhov vtákov v lokalite Panské lúky

Havran čierny (Corvus frugilegus) pri zbere potravy, Panské lúky a okolie, foto: J. Lengyel

Letiaca kavka obyčajná (Corvus monedula), Panské lúky, foto: J. Lengyel

V roku 2019 Štátna ochrana prírody SR a Ochrana dravcov na Slovensku zabezpečuje manažmentové opatrenia v rámci postprojektových aktivít projektu LIFE Ochrana sokola červenonohého/kobcovitého (*Falco vespertinus*) v Karpatskej kotline.

V priebehu mesiacov február a marec 2019 bola realizovaná:

- obnova minimálne 10 hniezdnych drevených polobúdok (oprava a dopĺňanie hniezdnej výstielky, napr. keramzitom) pre malé druhy sokolov (sokoly myšiare – *Falco tinnunculus*, približne 20 – 25 hniezdiacich párov) a sov (myšiarky ušaté – *Asio otus*, približne 5 – 10 párov) v topoľovom lesíku v lokalite Panské lúky (súčasť SKCHVÚ005 Dolné Považie a SKUEV0095 Panské lúky),
- obnova a doplnenie hniezdnych drevených búdok pre kavky obyčajné (*Corvus monedula*), ktoré pravidelne obsadzujú búdky v kolónii havranov čiernych (kavky hniezdia v počte približne 5 – 15 párov),
- postupné privážanie a strihanie viničného prútia pre hniezdiace havrany čierne (*Corvus frugilegus*), ktoré k 15. 3. 2019 mali v kolónii v topoľovom lesíku postavených cca 98 hniezd. V hniezdach havranov po ich vyhniezdení a vyvedení mláďat druhotne zahniezdia aj sokoly myšiare, myšiarky ušaté a holuby hrivnáky.

Zvážanie viničného prútia, ktoré havrany používajú pri výstavbe hniezd, foto: J. Lengyel

Pohľad z lesíka na slanisko Panské lúky, foto: J. Lengyel

Opravená hniezdna polobúdka pre sokoly myšiare a myšiarky ušaté v topoľovom lesíku na lokalite Panské lúky, foto: J. Lengyel

Lokalita Panské lúky je súčasťou územia európskeho významu (SKUEV0095) s rovnomenným názvom, predmetom ochrany ktorého sú vzácne slaniskové biotopy a slanomilné druhy flóry a fauny. Zároveň je toto územie aj súčasťou Chráneného vtáčieho územia Dolné Považie (SKCHVÚ005), vyhlásené za účelom ochrany vzácnych druhov nížinných vtákov, ako je napr. sokol červenonohý (*Falco vespertinus*), strakoš kolesár (*Lanius minor*), ľabtuška poľná (*Anthus campestris*) a rad ďalších druhov.

Katastrálne územie obce Tvrdošovce, do ktorého zasahujú Panské lúky, je mimoriadne zaujímavé z prírodovedného hľadiska. Nachádzajú sa tu ohrozené slaniskové a mokraďové biotopy, s množstvom chránených druhov rastlín a živočíchov, preto je potrebné chrániť túto nížinnú krajinu v okolí obce a do jej ochrany zapájať miestnych obyvateľov a najmä farmárov. Práve im by malo záležať na ochrane dravých vtákov a sov, ktoré sú aj významnými predátormi viacerých druhov hlodavcov a sú tak užitočné aj v poľnohospodárstve.

Mgr. Jozef Lengyel, PhD.,
Správa CHKO Dunajské luhy a CHKO Ponitrie

25 000 žeriavov popolavých na Senianskych rybníkoch

Senianske rybníky sú v súčasnosti jedinou oázou s rozsiahlejšími mokraďami, vhodnými pre vodné vtáctvo, kde sa koncentrujú všetky migrujúce žeriavy, ale aj iné druhy vodných vtákov, s ktorými spoločne nocujú v obrovských kŕdľoch.

Žeriav popolavý (*Grus grus*), vtáčí druh hniezdiaci v severskej tajge a v neprístupných močiaroch severnej Európy, je v oblasti Východoslovenskej nížiny najvýraznejším poslom prichádzajúcej jari. Prvé kŕdle žeriavov prilietajú často ešte v mrazivom počasí, ale sú jasnou predzvesťou výraznejšieho oteplenia a blízkeho príchodu jari. Ich jarná migrácia zvyčajne vrcholí v polovici marca, ale veľmi závisí od počasia. Sucho a teplo ju tentoraz urýchlilo o 2 – 3 týždne. Na nocovisko žeriavy prilietajú po zotmení a opúšťajú ho pri východe slnka. Počas dňa sa rozptýlia do okolitých polí, kde sa pasú najmä na zvyškoch po minuloročnej kukurici.

Kolegovia zo SOS/BirdLife Slovensko v posledný februárový deň na dvoch nocoviskách v Chránenom vtáčom území Senianske rybníky spočítali až 25 000 jedincov žeriava popolavého. Takýto počet na Slovensku zatiaľ nikto nezaznamenal. Každoročne migrujú cez územie východného Slovenska desiatky tisíc žeriavov, ale pozorovanie tak početného zhromaždiska je mimoriadnym úkazom. Správa CHKO Vihorlat má z tejto lokality vo svojej databáze z 20. 3. 2008 zaznamenaných najviac 10 500 jedincov.

Toto fascinujúce prírodné divadlo uchváti každého milovníka prírody, ale môže byť aj varovným signálom toho, že sa s naším životným prostredím niečo deje. Zvyčajne sú žeriavy rozptýlené na celej nížine a nocujú na viacerých lokalitách. Migrácia prebieha postupne a doposiaľ na najpočetnejších zhromaždiskách bolo zaznamenaných len okolo 5 000 jedincov. Po viacročnom období sucha pozorujeme vážne zmeny v prírode. Nedostatok vody v krajine spôsobil vysychanie mokradí a poľných mlák na juhovýchode Slovenska. Preto aj z tohto dôvodu sú Senianske rybníky, ktoré patria medzi chránené územia medzinárodného významu, mimoriadne dôležité.

Ing. Zuzana Argalášová
Správa CHKO Vihorlat

foto: archív SOS/BirdLife Slovensko

Vážky v sústave chránených území Natura 2000: pásikavec *Cordulegaster heros*

Namiesto úvodu

Staré dobré *Poznaj a chráň!* sa nám neustále pripomína a s blížiacim sa termínom reportingu o stave druhov a biotopov európskeho významu ešte viac ako inokedy. Osobitne hmyz, ktorý predstavuje drvivú väčšinu celoplanetárnej biodiverzity, je z tohto hľadiska výzvou aj pre nemálo ochranárov. V tomto časopise by som chcel predstaviť vážky európskeho významu, ktoré sa vyskytujú na Slovensku. Spolu je ich osem a budú čitateľom postupne predstavované v nasledujúcich číslach časopisu. V tomto príspevku, by som začal vážkou *Cordulegaster heros*. Príjemné a poučné čítanie želám!

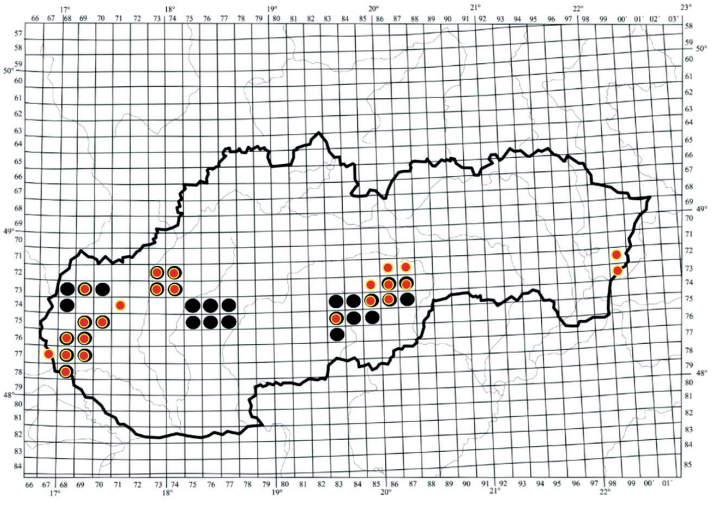
Najväčšia vážka v Európe

Európania už od nepamäti prejavovali záujem o okolitú prírodu. Presviečajú nás o tom nielen plechovky porozhadzované v lese či fľaše plávajúce na hladinách riek. Jaskynné maľby, Aristotelove spisy alebo veľkolepá Linného práca *Systema naturae* predstavujú vrchol súdobého poznania živých organizmov. Vážky ako nápadné, farebné a dobre lietajúce tvory tiež pútali pozornosť vedcov, mohli by sme teda očakávať, že tento hmyz nás už vo sfére opisu nových druhov na starom kontinente nemá čím prekvapiť. Opak je však pravdou a práve najväčšia európska vážka je toho dôkazom.

Pásikavec *Cordulegaster heros* tento rok oslavuje štyridsiatku. Ešte donedávna o jeho existencii nikto nevedel, ako nový druh ho opísal až v roku 1979 Dr. Theischinger. Čerešničkou na torte je fakt, že sa to stalo v strednej Európe, priamo vo Viedni a na základe materiálu, ktorý bol v miestnom prírodovednom múzeu uložený skoro pol storočia. Pretože z Viedne je to do Bratislavy len na skok, netrvalo dlho a tento druh sme objavili aj na Slovensku. Pre dokonalosť monarchistickej paralely, prvý doklad o jeho výskyte bol aj u nás dobre uložený v Prírodovednom múzeu SNM v Bratislave. Išlo konkrétne o diapozitív, ktorý v roku 1980 vyhotovil J. Ponec. Muselo však prejsť ešte viac ako 20 rokov, kým sa prítomnosť tohto druhu u nás oficiálne potvrdila.

Cordulegaster heros na Slovensku

Stalo sa tak v roku 2003, keď T. Blaškovič, E. Bulánková a J. Šíbl publikovali prvonález a niekoľko lokalít na Záhorí a v Malých Karpatoch (Blaškovič, Bulánková & Šíbl, 2003). Na ich prácu nadviazali V. Janský a S. David svojím článkom, v ktorom uviedli spolu 27 lokalít výskytu tohto druhu (Janský & David, 2008). K poznaniu areálu pásikavca významnou mierou prispeli O. Holuša s M. Kúdelom, a to rozšírením zoznamu lokalít v známych

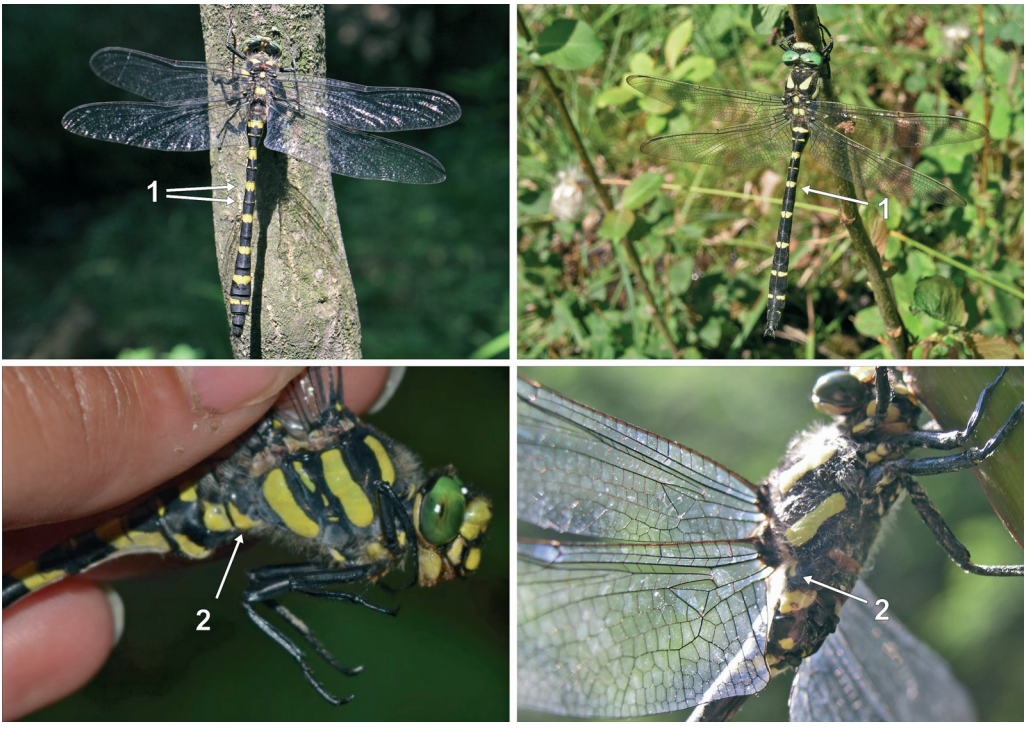
Obr. 1: Mapa areálu C. heros na Slovensku v štvorcovej sieti DFS (čierne body – údaje O. Holušu, červené body – údaje D. Šáchu)

orografických celkoch Malých Karpát a Borskej nížiny, ako aj objavením tohto druhu v Revúckej vrchovine a Stolických vrchoch (Holuša & Kúdela, 2010). Po spustení projektu mapovania vzácnych vážok na stránke www.vazky.sk/mapovanie sa s pomocou dobrovoľníkov podarilo identifikovať nové lokality výskytu druhu v Považskom Inovci, Vihorlatských vrchoch a Východoslovenskej pahorkatine (Šácha 2016, 2019). Významná časť práce sa uskutočnila aj v rámci projektu monitoringu druhov európskeho významu pod hlavičkou ŠOP SR. Súčasné poznatky o rozšírení *C. heros* na Slovensku zobrazuje mapka (obr. 1).

Paradoxné je, že práve najväčšia európska vážka nemá slovenské meno, a tak ju zatiaľ môžeme oslovovať len „pásikavec". Na jednej strane ide o daň za to, že v čase tvorby slovenských mien (Ferianc a kol., 1975) tento druh ešte nebol známy, na strane druhej je to však aj inšpirácia pre novodobých zoológov. Určite by sa oplatilo porozmýšľať, či si druh významný z ochranárskeho hľadiska a pritom taký reprezentatívny (určovanie s trochou cviku poľahky zvládne aj laik) a fotogenický nezaslúži plnohodnotné národné meno.

Veľký. Väčší. Najväčší?

Keď hovoríme o najväčšej európskej vážke, nie je to tak celkom pravda. *Cordulegaster heros* má najväčšie rozpätie krídel, to dosahuje okolo 9,5 cm. Pokiaľ ide o hmotnosť, také šidlo obrovské (*Anax imperator*) je ešte o pár gramov ťažšie. Pásikavce sú ale medzi našimi vážkami rekordérmi v dlhovekosti. Vďaka tomu, že osídľujú takpovediac extrémne biotopy (prevažne zatienené prameniská a horné úseky potokov, pomerne chladné a chudobné na potravu), v podmienkach Slovenska sa dožívajú až piatich rokov. Samozrejme, väčšinu tohto obdobia strávia pod vodou v štádiu larvy.

Obr. 2: Určovacie znaky C. heros (vľavo) a C. bidentata (vpravo). 1 – žlté škvrny na brušku (C. heros väčšie, v článkoch 4 – 7 po 2 páry, C. bidentata menšie, v článkoch 4 – 7 po 1 páre), 2 – tvar a poloha žltej škvrny na boku zadohrude (C. heros v spodnej polovici článku, trojuholník, nadväzuje na 1. článok bruška, C. bidentata v hornej polovici, obklopená čiernym pozadím).

Ako rozoznávať naše pásikavce?

Z čeľade pásikavcovitých (Cordulegastridae) sa u nás vyskytujú len dva druhy, určovanie preto nie je nijako mimoriadne náročné. Dobrými znakmi sú počet a veľkosť žltých škvŕn na brušku, ako aj tvar a umiestnenie žltej škvrny na boku zadohrude (obr. 2). *Cordulegaster heros* je okrem toho v porovnaní s *C. bidentata* o trošku väčší. Pokiaľ ide o larvy (obr. 3), určovanie je tiež jednoduché a opiera sa o prítomnosť bočných tŕňov na posledných článkoch bruška (8. a 9. článok). *C. heros* tŕne má, *C. bidentata* nie, čo je pri dospelých larvách možné jednoducho otestovať aj holou rukou. Stačí prstom zľahka prejsť po boku bruška pohybom „proti srsti". Tŕne sú dostatočne veľké a vystupujú z línie tela, takže pokožka sa o ne zachytí. Treba si však dať pozor a nenechať sa pomýliť análnou pyramídou, ktorú majú obidva druhy (ako aj všetky ostatné šidlá).

Obr. 3: Exúvium C. heros
(1 – bočné tŕne, 2 – análna pyramída, 3 – maska)

Čo by mohlo určovanie skomplikovať, je príbuzný pásikavec obyčajný (*C. boltonii*). Ten na Slovensku nežije, ale už v Česku, Poľsku alebo Rakúsku si naň treba dávať pozor. Určovacie znaky spoločne s detailnými fotografiami živého materiálu čitateľ nájde v kľúči na stránke vazky.sk (http://www.vazky.sk/kluc/kluc.html).

Kde pásikavce žijú

Ekológia pásikavcov je mimoriadne zaujímavá. Samica má mohutné kladielko, ktorým vajíčka ukladá do pieskového sedimentu na dne potoka. Larvy sú hrabavé, žijú skryté v dne, kde striehnu na korisť. Tomu je prispôsobená aj stavba tela. Oči a análna pyramída skrývajúca žiabre sú posunuté vyššie, aby aj vo svojom úkryte larva dokázala dýchať a loviť. Sediment nemôže byť ani príliš hrubý (larva ním nedokáže pohnúť), ani príliš jemný (bahno a íl zanáša žiabre a larvu dusí). Po vyliahnutí imága lietajú okolo vody, pričom samce patrolujú vo svojich teritóriách.

Už som spomenul, že larva pásikavca je „hrozný predátor"? Ako všetky vážky svoje obete chytá tzv. maskou, na ktorej sú nápadné menšie aj väčšie zuby (nerovnako veľké zuby sú určovacím znakom čeľade).

Naše pásikavce sa odlišujú aj ekológiou. Kým *C. bidentata* žije najmä v prameniskách (eukrenál, hypokrenál), *C. heros* je druh tečúcich vôd (hypokrenál, epiritrál – obr. 4). Pochopiteľne, v prírode dochádza k prekryvu ich výskytu, a to či už na styku preferovaných biotopov, alebo po vyplavení pri prudkých dažďoch. Vo Východných Karpatoch som dokonca pozoroval liahnutie *C. bidentata* v priehrade, kde sa larva dostala pravdepodobne po prudkej jarnej búrke v poslednom štádiu tesne pred vyletením. Aj v tomto netypickom biotope dokázala svoj vývin dokončiť v zdraví a bez ohrozenia života miestnymi predátormi.

Cordulegaster heros a zmena klímy

Súčasnosť je obdobím dramatických zmien klímy a niekedy ešte dramatickejších diskusií medzi, ako sa navzájom označujú, „alarmistami" a „popieračmi". Bez ambície tento spor rozsúdiť, je nespochybniteľné, že teplotný a zrážkový režim strednej Európy prechádza zmenami. Ich výsledkom sú dlhšie obdobia sucha, menej rovnomer-

Obr. 4: Typický biotop C. heros. Vľavo potok s normálnym vodným stavom, vpravo vyschnutý Šaštínsky potok so zvyškami vody v lete 2017.

né rozdelenie zrážok a rastúca pravdepodobnosť prívalových dažďov. Zmeny vodného režimu ďalej ovplyvňujú spoločenstvá vodných tokov a mokradí. Ako na tieto zmeny reagujú naše vážky z čeľade Cordulegastridae?

Už sme si povedali, že pásikavce obývajú špecifický typ biotopu, ktorý môže byť v dôsledku vysychania zraniteľný. Otázka zmeny klímy a jej vplyvu sa preto ozýva ešte naliehavejšie.

Je známe a v literatúre všeobecne prijímané, že krátke obdobia vyschnutia larvy pásikavcov vedia prežiť. Zahrabané v dne sa bránia strate vody. Ide o podmienky, na ktoré sú evolučne prispôsobené, keďže v tomto type biotopov sa krátkodobé vysychanie prirodzene vyskytuje. Čo sa však stane, ak sa obdobie sucha predĺži? Dokedy to pásikavce dokážu vydržať a bude v našich možnostiach a schopnostiach tieto druhy ochrániť pred vyhynutím?

Náhodný príklad som mal možnosť pozorovať vlani, keď som počas monitoringu druhov európskeho významu navštívil Šaštínsky potok. Nemal som veľké očakávania, lebo rok 2017 bol mimoriadne suchý a potok bol dlhý čas prakticky v celej dĺžke TML vyschnutý. Už krátko po príchode na lokalitu som uvidel prvé imága *C. heros*. Boli medzi nimi samce aj samice. Nechcel som sa však predčasne tešiť, keďže na susedné lokality to nie je až tak ďaleko, aby odtiaľ nedokázali doletieť. Po ani nie polhodine som narazil na prvé exúvium a na moje prekvapenie nebolo jediné. Spolu som ich počas prieskumu našiel deväť. Na porovnanie – rok predtým ani jedno. V r. 2017 na lokalite síce boli nejaké larvy, ale pravdupovediac som im v tom suchu nedával veľkú nádej na prežitie. A tak ma prítomnosť takého počtu exúvií v ďalšej sezóne potešila.

Musím zdôrazniť, že môj výskum nebol zameraný na hodnotenie vplyvu vysychania biotopu na prežívanie druhu. Vyhliadky pásikavcov však zrejme nebudú úplne bledé. Kým sa v koryte zachovajú aspoň aké-také plôšky vody a vlhkého sedimentu, pár lariev má šancu prežiť. Nesmieme ale zabúdať, že o to väčšie budú nároky na ochranu týchto biotopov. Zvyškové plôšky musíme vnímať ako refúgiá, v ktorých je skoncentrovaná prakticky celá prežívajúca populácia druhu. O to viac úsilia budeme musieť vynaložiť na ich ochranu.

Na záver – pozvánka

Už na začiatku sme si pripomenuli stručné dejiny spoznávania pásikavca *Cordulegaster heros* a jeho výskytu u nás. Dialo sa tak v spolupráci vedecko-výskumných, ochranárskych a mimovládnych inštitúcií. Článok v tomto duchu aj ukončíme. Spoločnosť Aqua vita s podporou ŠOP SR a Slovenskej zoologickej spoločnosti pri SAV v lete tohto roku organizuje prvý ročník Slovenského vážkarskeho stretnutia. Konať sa bude na východnom Slovensku a prieskum územia so zameraním na výskyt *C. heros* je jeden z jeho cieľov.

Záujemcovia viac informácií nájdu na stránke www.vazky.sk/menu/svs.html. Všetci sú vitaní!

Literatúra

Blaškovič T., Bulánková E. & Šíbl J. 2003: First record of Cordulegaster heros ssp. heros Theischinger, 1979 (Cordulegastridae, Odonata) from Slovakia. *Biologia, Bratislava*, 58/2: 293-294.

Ferianc O. (ed.) 1975: Slovenské mena hmyzu. *Veda, Bratislava*, 308 s.

Holuša O. & Kúdela M. 2010: New records of *Cordulegaster heros* (Odonata: Cordulegastridae) on its northern area border in Slovakia. *Acta Musei Beskidensis 2, Frýdek-Místek : Muzeum Beskyd,* 2, p. 75-87.

Janský V. & David S. 2008: Výskyt vážky *Cordulegaster heros* ssp. *heros* (Odonata: Cordulegasteridae) na Slovensku. *Acta Rer. Natur. Mus. Nat. Slov*., 54: 61–68.

Šácha, D. 2016: Výskyt pásikavca *Cordulegaster heros* Theischinger, 1979 (Odonata: Cordulegastridae) v Považskom Inovci. In: Krumpálová, Z., Zigová, M. & Tulis, F. (Eds): Zborník príspevkov z vedeckého kongresu „Zoológia 2016", 24.-26. november 2016 Nitra: 205 – 207.

Šácha D. 2019: Nová populácia *Cordulegaster heros* Theischinger, 1979 na východe Slovenska. s. 183-184. In Bryja J., Horsák M., Horsáková V. & Zukal J. (eds.): Zoologické dny Brno 2019. *Sborník abstraktů z konference 7.-8. února 2019. Ústav biologie obratlovců AV ČR, v.v.i., Brno*, 239 s.

Mgr. Dušan Šácha, PhD.,
Správa CHKO Biele Karpaty

Vláda Slovenskej republiky schválila Program starostlivosti o mokrade Slovenska do roku 2024

Medzi rokmi 1970 – 2015 ubudlo vo svete približne 35 % mokradí, pričom od roku 2000 sa miera ich úbytku každým rokom zvyšuje (vytrácajú sa 3-krát rýchlejšie ako lesy). Taktiež stavy druhov viazaných na mokrade výrazne klesajú (najmä rýb, vodného vtáctva, korytnačiek). Od roku 1970 bol zaznamenaný pokles populácií druhov vnútrozemských mokradí o 81 % a pobrežných a morských druhov o 36 %.

Štatistiky poklesu početnosti populácií mnohých druhov vodných vtákov (zaznamenané v súvislosti so zmenami a úbytkom mokradí) boli hnacou silou k uzatvoreniu Dohovoru o mokradiach, majúcich medzinárodný význam predovšetkým ako biotopy vodného vtáctva. Známy je tiež ako Ramsarský dohovor, pomenovaný podľa iránskeho mesta Ramsar, kde bol 2. februára 1971 podpísaný. Z pôvodného zamerania, ktorým bola ochrana mokradí významných najmä ako biotopy vodného vtáctva, sa po určitej dobe dospelo k súčasnému stavu, keď sa prostredníctvom dohovoru zaisťuje celosvetová ochrana a rozumné využívanie všetkých druhov mokradí. Dohovor o mokradiach doteraz podpísalo 170 zmluvných strán sveta a v Zozname medzinárodne významných mokradí sa nachádza v súčasnosti celkom 2 341 mokraďových lokalít s výmerou 252 424 157 ha, z toho 14 zo Slovenska (stav k 25. 4. 2019).

V súčasnosti platí 4. strategický plán Ramsarského dohovoru na roky 2016 – 2024 so štyrmi hlavnými strategickými zámermi (vrátane jedného operatívneho), ktorý sa pravidelne aktualizuje každé 3 roky (2016 – 2018, 2019 – 2021, 2022 – 2024) a ktorý v rámci vízie „mokrade sú chránené, múdro využívané, obnovované a ich úžitky sú každým uznané a oceňované“ bol navrhnutý tak, aby významnou mierou prispel k zlepšeniu poznania mokradí, k ich ochrane i obnove, k múdremu a udržateľnému využívaniu a v neposlednom rade aj k zvyšovaniu povedomia verejnosti o mokradiach. Toto je cieľom aj materiálu schváleného uznesením vlády SR č. 144 z 3. apríla 2019, ktorým vláda Slovenskej republiky prijala Program starostlivosti o mokrade Slovenska do roku 2024, ktorý predstavuje základný strategický dokument na plnenie záväzkov, vyplývajúcich z Ramsarského dohovoru. Na príprave dokumentu a procesu schvaľovania spolupracovali zamestnanci Ministerstva životného prostredia SR, Štátnej ochrany prírody SR a ďalších subjektov.

Na implementáciu stanovených cieľov programu na ďalšie 3 roky slúži Akčný plán pre mokrade na roky 2019 – 2021, v ktorom sa navrhuje 65 opatrení v rámci 18 strategických cieľov. Niektoré úlohy sa prenášajú z predošlého obdobia, keďže zo 73 úloh stanovených pre roky 2015 – 2018 sa splnilo (alebo sa plnia priebežne) 44 úloh, 17 čiastočne a 12 sa doteraz ešte nezačalo realizovať.

Finančné prostriedky na realizáciu 65 navrhnutých opatrení predstavujú súhrn viacerých investičných nákladov širšieho zamerania a politík, ktoré svojou realizáciou prispievajú k naplneniu cieľov Akčného plánu pre mokrade na roky 2019 – 2021, t. j. prevažujú investície, ktoré už boli schválené v iných súvisiacich strategických dokumentoch a v dokumentácii ochrany prírody a krajiny (programy starostlivosti o mokraďové CHVÚ, ÚEV a i.).. V iných vládou schválených dokumentoch a v realizovaných projektoch je už obsiahnutých približne 84 % (37 819 402 €) z celkového plánovaného rozpočtu na roky 2019 – 2021, ktorý predstavuje 45 110 194 €.

Stojíme pred mnohými „klasickými" i „novými" výzvami. Niektoré sa bežne realizujú v susedných krajinách a ďalších štátoch Európy a postupne, ale pomaly, sa začínajú realizovať aj u nás. Ide napr. o adaptačné opatrenia na zmenu klímy založené na ekosystémoch, o spätné rozširovanie inundácií a iné prírode blízke preventívne opatrenia protipovodňovej ochrany, sprietočňovanie odrezaných ramien (laterálna konektivita), spriechodnenie bariér na vodných tokoch (longitudinálna konektivita), prehodnotenie významu a využiteľnosti rôznych bariér a priehrad, porovnanie efektívnosti s vynakladanými financiami na ich údržbu a prípadné odstránenie nefunkčných, vytváranie umelých mokradí a využívanie koreňových čistiarní odpadových vôd, účinné cezhraničné manažmentové plány, zahrňujúce revitalizácie atď.

Potrebným krokom je aj zabezpečenie opatrení pre mokraďové/vodné druhy živočíchov (ryby, korytnačku močiarnu, vydru riečnu, vodné vtáctvo, bezstavovce a i.), rastlín a ich biotopov, ako

Mokrade medzinárodného významu (*Wetlands of International Importance*) v Slovenskej republike (podľa https://rsis.ramsar.org/ k 9. 5. 2019):

- **Alúvium Rudavy**/*Rudava River Valley* (17. 2. 1998; 560,0 ha)
- **Domica**/*Domica* (2. 2. 2001; 622 ha) – súčasť cezhraničnej ramsarskej lokality s Maďarskom od 2001 (*Domica – Baradla Cave System*)
- **Dunajské luhy**/*Danube flood plains* (26. 5. 1993; 14 488 ha)
- **Jaskyne Demänovskej doliny**/*Caves of the Demanova Valley* (17. 11. 2006; 1 448 ha)
- **Latorica**/*Latorica* (26. 5. 1993; 4 405 ha)
- **Mokrade Oravskej kotliny**/*Wetlands of Orava Basin* (17. 2. 1998; 9 287 ha)
- **Mokrade Turca**/*Turiec Wetlands* (17. 2. 1998; 750 ha)
- **Moravské luhy (Niva Moravy)**/*Morava flood plains* (*Morava River floodplain*) (26. 5. 1993; 5 380 ha) – súčasť cezhraničnej trilaterálnej ramsarskej lokality s Rakúskom a Českou republikou od júna 2004 (*Floodplains of the Morava – Dyje – Danube Confluence*)
- **Parížske močiare**/*Parízske mociare* (*Pariz marshes*) (2. 7. 1990; 184 ha)
- **Poiplie**/Poiplie (17. 2. 1998; 411 ha) – súčasť cezhraničnej ramsarskej lokality s Maďarskom od 2. 2. 2007 (*Ipoly Valley – Poiplie*)
- **Rieka Orava a jej prítoky**/*Orava River and its Tributaries* (17. 2. 1998; 865 ha)
- **Senné – rybníky**/*Senné Fish-ponds* (2. 7. 1990; 425 ha)
- **Šúr**/*Súr* (2. 7. 1990; 1 137 ha)
- **Tisa**/*Tisa River* (4. 12. 2004; 735 ha) – súčasť cezhraničnej ramsarskej lokality s Maďarskom od novembra 2003 (*Upper Tisza Valley*)

aj výkupu kľúčových pozemkov v mokraďových územiach európskeho významu a ramsarských lokalitách a tiež využívanie existujúcich finančných nástrojov na podporu vlastníkov a užívateľov pozemkov v takýchto územiach. Doteraz sa to darilo najmä vďaka projektom financovaných z programu LIFE, ale výkupy mokradí sa podarili aj mimo nich (napr. CHA Fenek v Cerovej vrchovine).

Už dlhšiu dobu sa pripravuje návrh novej ramsarskej lokality s pracovným názvom Mokrade Tatier, resp. Belá. Je však otázne zachovanie prírodných hodnôt tejto lokality po minuloročných úpravách na toku v rámci protipovodňových opatrení. Slovenská republika od roku 2006 nenahlásila žiadnu novú ramsarskú lokalitu, pričom v Zozname mokradí medzinárodného významu z územia Slovenska nie sú dostatočne zastúpené niektoré typy mokradí (napr. slaniská, horské plesá, rašeliniská, horské toky, vodopády, vápnité slatiny a i.).

Informácie o všetkých slovenských ramsarských lokalitách je potrebné aktualizovať v šesťročných cykloch. Informačný servis ramsarských lokalít (Ramsar Sites Information Service) funguje na webovej stránke https://rsis.ramsar.org/, kde sa dopĺňajú nové informácie (ekosystémové služby) a spresňujú aj mapy v GIS. V priebehu tohto roka sa aktualizuje informačná báza aj u väčšiny našich ramsarských lokalít.

Z ďalších úloh, zameraných na výchovu, vzdelávanie a osvetu, bude dôležité vypracovať a realizovať edukačný program o mokradiach, rôzne osvetové, vzdelávacie a propagačné aktivity, vybudovať informačné strediská v ramsarských lokalitách, zabezpečiť sprievodcovské služby a vytvoriť ďalšie podmienky pre mäkké formy cestovného ruchu aj za účelom vyzdvihnutia dôležitosti kultúrnych funkcií a hodnôt mokradí.

Text: Mgr. Adriana Kušíková, PhD., MŽP SR
foto: J. Košťál

Poďakovanie za starostlivosť o prírodnú pamiatku Zolniansky lahar

Podpoľanie je región, ktorý je turisticky atraktívny aj vďaka sopečnej histórii stratovulkánu Poľana, ktorá mu dala svoj osobitný ráz. Pozostatky mohutnej sopečnej činnosti spred 15 miliónov rokov môžeme pozorovať v rôznych častiach územia. Spomedzi zaujímavých skalných útvarov je výnimočný a pritom často nenápadný tzv. sopečný lahar. Tento slovný výraz pôvodne pochádza z ostrova Jáva v Indonézii. Lahar vzniká zatuhnutím sopečného bahnového prúdu. Ešte dnes môžeme vidieť tento zaujímavý produkt Poľany v katastri obce Zolná, kde si zachoval svoj pôvodný tvar. Vďaka jeho výnimočnosti bol vyhlásený v roku 2000 za prírodnú pamiatku (PP). Hlavným predmetom záujmu ochrany spomínanej lokality je práve odkrytá časť laharového prúdu. Pozoruhodnosťou územia je aj prítomnosť paleontologických nálezov.

V pôvodných materiáloch sa udáva, že lahar v Zolnej je súčasťou cca 18 km dlhého prúdu od svahov Poľany až po Zolnú. Veľké otvory v lomovej stene vznikli vylámaním opálových výplní. Prítomný bol predovšetkým drevný opál so zachovanými letokruhmi. Vďaka nim môžeme dnes presnejšie identifikovať zástupcov drevín, ktoré sa v minulosti na tejto lokalite vyskytovali. Podľa vedeckých výsledkov to boli práve tis a brest.

PP Zolniansky lahar tvorí odkryté čelo kopca Lipová. Kedysi bol na jeho mieste kameňolom, kde sa ťažil sopečný tuf za účelom získania stavebného materiálu. V ešte v nedávnej minulosti bola PP Zolniansky lahar zarastená náletovými drevinami. Vďaka iniciatíve predsedu Združenia vlastníkov spoločenských a urbárskych lesov pozemkové spoločenstvo Zolná, Jána Šiagiho, sa začalo od r. 2011 s intenzívnym odstránením náletov, odkry-

Stav PP Zolniansky lahar v roku 2019, foto: P. Kostúr

Stav PP Zolniansky lahar v roku 2017, foto: P. Kostúr

Stav PP Zolniansky lahar v roku 2011, foto: archív Správy CHKO BR Poľana

Stav PP Zolniansky lahar v roku 1978, foto: J. Burkovský

Ján Šiagi – predseda Združenia vlastníkov spoločenských a urbárskych lesov pozemkové spoločenstvo Zolná, foto: P. Kostúr

Obhliadka územia v roku 2019, foto: L. Miňová

tím časti laharu a pravidelným kosením plochy PP. Je to ukážka hrdosti a pozitívneho vzťahu miestnych obyvateľov k vzácnym prírodným hodnotám.

Správa CHKO BR Poľana vyjadruje poďakovanie za pomoc pri starostlivosti o vzácne a unikátne chránené územie pánovi Jánovi Šiagimu. Budeme radi, ak ho budú nasledovať budúce generácie obce Zolná.

Ing. Vladimíra Fabriciusová, PhD., Mgr. Lucia Miňová, Správa CHKO BR Poľana

Vítanie žeriavov

Dňa 30. 3. 2019 sa na náučnom chodníku Vtáčím rajom a v areáli kaštieľa v Sennom pri príležitosti Svetového dňa vtáctva uskutočnil už piaty ročník podujatia pod názvom Vítanie žeriavov. Podujatie je určené širokej verejnosti a jeho cieľom je propagovať ochranu prírody a najmä vtáctva v Chránenom vtáčom území Senianske rybníky.

Krásne počasie a zaujímavý program využilo približne 2 000 návštevníkov. V infostánkoch a na rozhľadniach pri pozorovaní vtákov sa mali možnosť dozvedieť o význame tohto jedinečného územia, jeho ochrane, ako aj dôležitosti mokradí v krajine. Deťom program spestrili tvorivé dielne, ktoré pripravili o. z. Podoby Zemplína, Zemplínske múzeum v Michalovciach a ZOO Košice či jazda na koňoch, za čo patrí vďaka pánovi Počatkovi z Michaloviec.

Návštevníci sa mohli pristaviť pri infostánku Slovenského červeného kríža a od miestnych výrobcov si mohli zakúpiť rôzne lokálne produkty, napr. kraslice, bylinky a i. Aj tento rok, a to aj vďaka sponzorskej podpore rodiny Iškyovej zo Senného, si mohli pochutnať na tradičnej špecialite – rybe na ražni, smažených rybách či vynikajúcom guláši.

Vítanie žeriavov nesklamalo ani tento rok. Mali sme šťastie nielen na nádherné počasie, ale aj úžasných dobrovoľníkov, vďaka ktorým sa podujatie opäť vydarilo.

Hostiteľmi podujatia boli Nadácia záchrany a obnovy Senianskeho kaštieľa a rodina Hlohinová. Pri jeho príprave materiálne pomohla obec Senné. Na jeho realizácii sa tiež podieľali SOS/BirdLife Slovensko – pobočka Senné, o. z. Podoby Zemplína, Zemplínske múzeum v Michalovciach, ZOO

Košice, Zemplínske osvetové stredisko Michalovce, Slovenský červený kríž, ŠOP SR – Správy CHKO Vihorlat a CHKO Latorica a rodina Iškyová.

O rok sa vidíme zas, ale na náučnom chodníku Vtáčím rajom ste všetci vítaní kedykoľvek počas roka.

Ing. Zuzana Argalášová, Správa CHKO Vihorlat
Ing. Matej Repel, SOS/BirdLife Slovensko

Suveníry – zakázané a pochybné

Svetový deň divej prírody sme si v Poloninách tentokrát pripomenuli 12. marca 2019 spolu s Colným úradom v Michalovciach a Mestským kultúrnym a osvetovým strediskom v Snine.

Podujatie nazvané Suveníry – zakázané a pochybné, na ktorom mali hlavné slovo colníci, sme pripravili pre žiakov a študentov miestnych škôl v priestoroch sninského kaštieľa.

Jeho témou bol medzinárodný obchod s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín, z ktorých sa vyrábajú aj rôzne predmety a suveníry.

Po úvodnej prezentácii a krátkom dokumente nasledovala prehliadka vystavených exponátov, ktorá spojená so sprievodným slovom zožala veľký úspech. „Vyskúšali" sme si opasok z hadej kože (z kobry) a dôkladne prezreli „kobriu" kabelku a topánky. „V ponuke" bola tiež kabelka z krokodíla a šperky zo slonoviny. Pri týchto dámskych doplnkoch, za ktoré zaplatili životmi vzácne a ohrozené druhy živočíchov, sme všetci skonštatovali, že vlastniť tieto predmety je prejavom prestíže, snobstva a necitlivosti určitej skupiny ľudí. Detailne sme si obzreli ďalšie predmety – rôzne druhy vzácnych koralov, kožušiny a panciere morských korytnačiek, z ktorých na nás „hľadela zbytočná smrť". Žiakom a študentom sme zdôraznili, aby pri nákupe dovolenkových suvenírov boli opatrní, pretože môžu byť vyrobené z chránených druhov živočíchov a rastlín, a aby si pred každou cestou do zahraničia preštudovali zoznam zakázaných suvenírov. Dovoz takýchto predmetov bez potrebných povolení môže mať za následok nielen ich zhabanie, ale aj finančnú sankciu a niekedy hrozí dokonca aj trestné stíhanie.

Skonštatovali sme, že najlepším riešením, ako prispieť k eliminácii takéhoto nelegálneho obchodu, je nekupovať si predmety vyrobené z ohrozených druhov živočíchov a rastlín.

Takýmto jednoduchým spôsobom aj my prispejeme k ich záchrane. Mladí ľudia odchádzali prekvapení a zdesení z toho, čo všetko je možné si kúpiť a zaradiť do „svojho rebríčka potrebného". My dospelí ostávame vo viere, že im toto nadšenie pre záchranu vzácnej prírody vydrží aj v dospelosti.

Mgr. Iveta Buraľová
Správa NP Poloniny

Voda je život – súťažné dopoludnie, ktorým sme si pripomenuli Svetový deň vody v Poloninách

„Beda, kto v mori vidí iba vodu, kto nepočuje nemú prírodu, kto v skalách vidí iba skaly." Citátom známeho štúrovca Andreja Sládkoviča sme 25. marca 2019 odštartovali I. ročník vedomostno-tvorivej súťaže Voda je život, v ktorej si zmerali sily štvorčlenné družstvá siedmakov zo sninských základných škôl a študenti sekundy gymnázia. Podujatie sa uskutočnilo v priestoroch Domu Matice slovenskej v Snine a pripravili sme ho v spolupráci s miestnym centrom voľného času.

Symbolickým vstupným do súťaže boli obrázky ľubovoľných živočíchov, obývajúcich akékoľvek vodné prostredie, autormi ktorých boli žiaci nižších ročníkov základných škôl. Prijali našu výzvu a aj takýmto spôsobom si pripomenuli tento sviatok. Vďaka nim sme vytvorili jeden veľký rôznorodý vodný svet vystavený v priestoroch Domu Matice slovenskej. Pre „modré" súťažné družstvá boli pripravené tri úlohy – vyplniť vedomostný kvíz o vode, vytvoriť krátku báseň na tému Voda je život, chráňme si ju, v ktorej súťažiaci museli použiť nasledovné slová: voda, mesto, vzduch, bocian a odpad (odpadky). Báseň sa zároveň stala aj súčasťou plagátu – tretej úlohy. Jeho poslaním bolo upozorniť na dôležitosť a význam vody, na potrebu šetriť ňou a neznečisťovať ju. Počas neľahkého rozhodovania porota určila poradie najlepších. Prvé tri priečky obsadili družstvá z Cirkevnej spojenej školy, zo Základnej školy na ulici Komenského a Základnej školy na ulici Študentskej. Víťazi získali diplomy a vecné ceny a všetci účastníci „poloninské" pexeso, pohľadnicu chráneného územia, ako aj sladkú odmenu. Tí najúspešnejší, žiaci z Cirkevnej spojenej školy, si odnášali aj putovnú víťaznú kvapku vody. Už teraz sme zvedaví, kam kvapka vody poputuje o rok, kto si ju vybojuje v II. ročníku súťaže Voda je život.

Mgr. Iveta Buraľová
Správa NP Poloniny

Konferencia Ochrana ohrozených druhov v praxi – príklad hodný nasledovania

V utorok 5. februára 2019 sa v Kongresovom centre Českej poľnohospodárskej univerzity v Prahe Suchdole uskutočnila už piata z konferencií, ktoré od roku 2015 spoločne organizujú Agentúra ochrany prírody a krajiny Českej republiky (AOPK ČR) a Fakulta životného prostredia Českej poľnohospodárskej univerzity (FŽP ČZU) v Prahe. Cieľom týchto konferencií je prezentovať vybrané aktuálne problémy ochrany prírody a krajiny v Českej republike (ČR) a ich riešenia vrátane konkrétnych príkladov. Témy sa preto každý rok menia. Prvá bola zameraná na vybrané problémy ochrany prírody a krajiny, na druhej sa riešila pastva v chránených územiach, v roku 2017 význam lesov s vysokou ekologickou stabilitou v krajine a vlani fragmentácia krajiny. Témou tohtoročnej konferencie sa stala druhová ochrana v praxi. O aktuálnosti tejto problematiky svedčí aj vyše 400 účastníkov z radov zamestnancov orgánov a organizácií štátnej ochrany prírody, krajských, mestských a obecných úradov, podnikov povodí, zástupcov vedeckej sféry i študentov.

V úvodnej časti po príhovoroch prof. Vladimíra Bejčka, CSc., dekana Fakulty životného prostredia ČZU, a RNDr. Františka Pelca, riaditeľa AOPK ČR, bola prvýkrát udelená cena Agentúry ochrany prírody a krajiny ČR. Určená je ľuďom a organizáciám, ktorí svojím celoživotným postojom alebo konkrétnym projektom či projektami pomáhajú, resp. pomohli zlepšiť stav prírody u našich západných susedov. Z 21 nominácií za rok 2018 vybrala Rada AOPK ČR (ustanovená s cieľom otvoriť profesionálnu ochranu prírody verejnosti z radov uznávaných osobností, najmä z oblasti vedy, zákonodarcov, verejnej správy i neziskového sektora) dvoch laureátov.

V kategórii osobností sa nimi za rok 2018 stali manželia Zuzana a Leo Burešovci, ktorí získali ocenenie za svoju celoživotnú prácu a výskum prírody, predovšetkým v Jeseníkoch. Cenu si prevezmú na konferencii k 50. výročiu vzniku CHKO Jeseníky. Druhým oceneným (v kategórii ochranársky čin) sa stalo Arcibiskupstvo pražské, hospodáriace v lesoch na Rožmitálsku v Chránenej krajinnej oblasti Brdy. Ocenenie za prírode blízke obhospodarovanie lesa si na konferencii prevzali Karel Šícha a Josef Hrdina.

Odborný program bol rozdelený do dvoch blokov, v ktorých spolu odznelo 11 prednášok. Priblížili širokú škálu tém, od analýzy a nástrojov druhovej ochrany cez stanoviská ochrany prírody k LHP či návrh na úpravy Spoločnej poľnohospodárskej politiky 2021 – 2027, ekonomické ná-

stroje v druhovej ochrane, až po konkrétne manažmentové plány. V ČR sa realizujú záchranné programy, programy starostlivosti a regionálne akčné plány.

Záchranné programy vychádzajú z koordinovaných a vedecky podložených opatrení, ktorých cieľom je obnoviť a dlhodobo stabilizovať populácie najohrozenejších druhov rastlín a živočíchov pomocou špeciálnych opatrení (manažment lokalít, kultivácia, repatriácia, monitoring druhu). Výber druhov sa uskutočňuje na základe stanovených kritérií. Podľa nich je takýto druh:

- zaradený medzi osobitne chránené,
- v ČR aktuálne ohrozený (v červených zoznamoch zaradený v kategóriách CR/C1, resp. EN/C2),
- do červeného zoznamu zaradený z dôvodu pozorovaného, resp. predpokladaného úbytku početnosti alebo zmenšovania areálu priamo ohrozujúceho prežitie druhu v ČR,
- preukázateľne ohrozený aj v ďalších častiach areálu.

Okrem toho:

- sa v ČR nenachádza na okraji areálu (historicky nebol na okraji areálu) a pokiaľ áno, tak musí byť ohrozený v celom areáli,
- v minulosti preukázateľne existovala v ČR stála životaschopná populácia druhu,
- príčiny ohrozenia sú známe a odstrániteľné (pôsobia intenzívne na území ČR, ich odstránenie je reálne z technického, finančného a personálneho hľadiska, ekologické nároky druhu a jeho biológia sú dostatočne známe) (Anonymus 2014).

V súčasnosti sa realizuje osem záchranných programov. Štyri boli schválené pre rastliny: ostrík močiarny (*Angelica palustris*), červenavec dlholistý (*Potamogeton praelongus*), klinček piesočný český (*Dianthus arenarius* subsp. *bohemicus*), horček včasný český (*Gentianella praecox* subsp. *bohemica*) a štyri pre živočíchy: hnedáčika osikového (*Euphydryas maturna*), perlorodku riečnu (*Margaritifera margaritifera*), užovku stromovú (*Zamenis longissimus*) a sysľa pasienkového (*Spermophilus citellus*). V minulosti sa realizovali (a už skončili) dva záchranné programy oficiálne schválené MŽP ČR pre živočíchy: záchranný program rysa ostrovida (*Lynx lynx*) (1998 – 2000) a záchranný program pre tetrova hluchaňa (*Tetrao urogallus*) (1998 – 2007).

Pre vzácne druhy, ktoré spôsobujú konflikt s hospodárskymi aktivitami človeka, resp. škodu, sa pripravujú programy starostlivosti. Tie by mali zaručiť komplexnosť riešenia ochrany daného druhu pomocou opatrení metodického, legislatívneho i administratívneho rázu, ako aj kvalitného monitoringu druhu. Dosiaľ boli vypracované pre bobra vodného (*Castor fiber*) a vydru riečnu (*Lutra lutra*) a dokončuje sa pre vlka (*Canis lupus*).

Pre druhy bezprostredne ohrozené vyhynutím v niektorých regiónoch (často ide o tzv. dáždnikové druhy), ktoré môžu mať v ČR okraj areálu, prípadne ostávajú posledné ostrovčeky ich populácií, resp. sú ohrozené len v niektorých regiónoch, vypracúva AOPK ČR regionálne akčné plány. Ide o interný dokument, riešiaci prežitie týchto druhov na území ČR. Vypracovaný bol napr. regionálny akčný plán pre tetrova hluchaňa v Beskydách.

Záver vydarenej konferencie patril jej zhrnutiu a diskusii, v ktorej na otázky z pléna odpovedali zástupcovia MŽP ČR a AOPK ČR.

Konferencia sa už tradične niesla v príjemnom a priateľskom duchu. Prestávky jej účastníci využili na množstvo neformálnych rozhovorov a diskusií.

Informácie o tejto i predošlých konferenciách vrátane prezentácií sú na stránkach AOPK ČR (http://www.ochranaprirody.cz/).

Ako vysokoškolský učiteľ, ktorý okrem iného učí aj manažment chránených druhov živočíchov, oceňujem výbornú úroveň konferencie, ako aj jednotlivých prednášok. Som rád, že som sa jej aj napriek množstvu iných povinností mohol zúčastniť a získať tak viacero cenných informácií, ktoré určite využijem pri prednáškach a cvičeniach. Preto mi nedá si nepovzdychnúť, že podobné konferencie by bolo určite prospešné pravidelne organizovať aj na Slovensku. Aby som len nevzdychal, tak pokiaľ by k tomu došlo a zvolil by sa podobný model spolupráce organizácie ochrany prírody a univerzitného pracoviska, v prípade záujmu rád pomôžem. Nuž, a to nepíšem len za seba, ale určite aj za kolegov z našej katedry a fakulty.

Literatúra:

ANONYMUS 2014: Koncepce záchranných programů a programů péče zvláště chráněných druhů živočichů a rostlin v České republice. Ministerstvo životního prostředí ČR, Praha; Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha, 150 s. Dostupné aj na internete: http://www.zachranne-programy.cz/res/archive/010/003397.pdf?seek=1476100921

Text a foto: Peter Urban
KBE FPV UMB v Banskej Bystrici

Bernský dohovor oslavuje 40. výročie (1979 – 2019)

Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats 40th anniversary

Zdravá príroda, zdraví Európania – slogan, ktorý odznel na marcovom zasadnutí Byra Stáleho výboru Bernského dohovoru (Dohovor o ochrane európskych voľne žijúcich organizmov a prírodných stanovíšť – *Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats* – https://www.coe.int/en/web/bern-convention/home) pri príležitosti 40. výročia jeho podpísania.

Bernský dohovor predstavuje záväzný medzinárodný právny nástroj v oblasti ochrany prírody. Zahŕňa väčšinu prírodného dedičstva Európy a dotýka sa aj niektorých krajín Afriky. Ide o jediný regionálny dohovor svojho druhu vo svete. Cieľom dohovoru je ochrana voľne žijúcich orga-

Svišť vrchovský tatranský, foto: J. Janovčík

Jesienka piesočná, foto: L. Ulrych

nizmov a ich prírodných stanovíšť, a to osobitne tých druhov a stanovíšť, ktorých ochrana si vyžaduje spoluprácu niekoľkých štátov a rozvinutie takejto spolupráce. Dôraz sa kladie na ohrozené a zraniteľné druhy vrátane sťahovavých.

V zmysle dohovoru sa zmluvné strany zaviazali prísne chrániť európsky významné druhy a poddruhy voľne rastúcich rastlín (príloha I) a voľne žijúcich živočíchov (príloha II). V prílohe III dohovoru sú uvedené také druhy živočíchov, ktoré zmluvné strany nemusia prísne chrániť, ale ich využívanie musí byť regulované tak, aby sa zabránilo ohrozeniu ich populácií. Príloha IV obsahuje zoznam zakázaných prostriedkov a metód usmrcovania, odchytu a ďalších foriem využívania vybraných druhov živočíchov. Dohovor takisto berie do úvahy vplyv, ktorý môžu mať iné politiky na prírodné dedičstvo a kladie dôraz na hodnotu plynúcu zo samotnej podstaty fauny a flóry, ktorú je potrebné zachovať a odovzdať budúcim generáciám. Zároveň podporuje európsku spoluprácu v tejto oblasti.

Dohovor bol podpísaný dňa 19. septembra 1979 vo švajčiarskom meste Bern. Slovenská republiky podpísala dohovor 15. augusta 1996. Doteraz ho podpísalo už 50 európskych a afrických krajín a aj Európska únia. Týmto sa krajiny zaviazali presadzovať také národné politiky v oblasti ochrany prírody, ktoré berú do úvahy dopad plánovania a rozvoja na prírodné prostredie, ako aj podporu výchovy a informovanosti o ochrane prírody vrátane koordinovaného výskumu.

Inštitucionálne je fungovanie Bernského dohovoru zabezpečené prostredníctvom Stáleho výboru, ktorý predstavuje jeho riadiaci orgán. Medzi jeho zasadnutiami zabezpečuje činnosť Byro Stáleho výboru. Sekretariát dohovoru sídli v priestoroch Rady Európy v Štrasburgu vo Fran-

cúzsku. V prípade potreby poskytuje Stálemu výboru administratívne a iné služby. Stály výbor zahŕňa všetky zmluvné strany, ako aj pozorovateľské krajiny a organizácie, a to vládne aj mimovládne, na národnej, ako aj medzinárodnej úrovni. Zasadá jedenkrát ročne v priestoroch Rady Európy. Prijíma odporúčania týkajúce sa opatrení na dosiahnutie cieľov dohovoru a zlepšuje ich efektívnosť. Takisto monitoruje implementáciu dohovoru a poskytuje usmernenia na jeho ďalší rozvoj. Byro Stáleho výboru v zložení predseda, podpredseda, predchádzajúci predseda a dvaja ďalší členovia prijíma administratívne a organizačné rozhodnutia medzi jednotlivými zasadnutiami Stáleho výboru. Asistuje mu sekretariát dohovoru. Správy zo svojich zasadnutí sprístupňuje zmluvným stranám a pozorovateľom.

V rámci Bernského dohovoru bolo vypracovaných aj v spolupráci s inými organizáciami niekoľko akčných plánov pre druhy, kódexy a usmernenia (napr. *European Code of Conduct – Hunting and Invasive Alien Species*) za spoluúčasti príslušných skupín expertov zriadených podľa dohovoru. Skupiny expertov sú zložené zo zástupcov zmluvných strán, špecializovaných na konkrétne témy alebo otázky súvisiace s dohovorom, napr. na ochranu obojživelníkov a plazov, vtákov (vrátane skupiny expertov na eradikáciu nelegálneho zabíjania, odchytu a obchodu s voľne žijúcimi vtákmi), bezstavovcov. Funguje aj skupina expertov na inváz-

Dobročský prales, foto: M. Mrázová

ne nepôvodné druhy, veľké šelmy, pre biodiverzitu a zmenu klímy.

Sekretariát dohovoru vyzýva mimovládne organizácie s osobitnými odbornými znalosťami a štatútom pozorovateľa, aby sa zapájali do aktivít, zameraných na dosahovanie cieľov dohovoru.

Skupiny expertov preskúmavajú vykonávanie dohovoru a vypracúvajú odporúčania, ktoré sú následne prijaté Stálym výborom na jeho výročných zasadnutiach. V zmysle schváleného plánu realizácie činností na rok 2019 sa finalizuje príprava zasadnutia skupiny expertov pre inváz ne nepôvodné druhy, biodiverzitu a zmenu klímy spoločne s chránenými územiami, ako aj spoločné zasadnutie s Bonnským dohovorom pre elimináciu vtáčej kriminality vrátane spoločného zasadnutia k téme veľkých šeliem. Na oficiálnej stránke Bernského dohovoru možno vyhľadať v rámci jednotlivých skupín aj odporúčania https://www.coe.int/en/web/bern-convention/thematic-group-of-experts.

Bernský dohovor zastrešuje aj prestížne ocenenie Európsky diplom pre chránené územia (https://www.coe.int/en/web/bern-convention/european-diploma-for-protected-areas), ktoré Rada Európy prepožičiava chráneným územiam s mimoriadnymi prírodnými hodnotami a príkladným manažmentom. Udeľuje sa od roku 1965. V súčasnosti v zozname ocenených chránených území figuruje 73 takýchto lokalít v 29 členských aj nečlenských krajinách Rady Európy. Slovenskú republiku reprezentujú národná prírodná rezervácia Dobročský prales a Národný park Poloniny.

Text: Ing. Michaela Mrázová
Ing. Andrea Lešová, PhD.
ŠOP SR, riaditeľstvo

Konferencia Manažment ekosystémov v prizme nerovnovážnej perspektívy

Je známe, že prírodné a poloprírodné ekosystémy sú nenahraditeľné nielen pre udržanie biodiverzity, ale aj pre udržanie a prosperitu ľudskej spoločnosti, ktorej poskytujú početné ekosystémové služby. Tieto ekosystémy sú však zväčša pod rastúcim tlakom človeka, ktorého exponenciálny nárast je zjavný predovšetkým od roku 1950. Najnovšia štúdia o planetárnych hraniciach (Steffen et al. 2015) hovorí o tom, že v prípade štyroch z deviatich kľúčových život udržujúcich systémov Zeme sme už prekročili navrhnuté prahy bezpečia – udržateľnosti ľudských aktivít. Jedným z hlavných narušení je zníženie integrity zemského (eko)systému, čoho indikátorom je extrémne vysoké tempo úbytku biodiverzity, ktoré 100 až 1 000-násobne prevyšuje prirodzené tempo vymierania druhov. Dospeli sme do bodu, kedy už nemožno vylúčiť riziko náhlych globálnych zmien, ktoré môžu mať pre ľudstvo veľmi nepriaznivé dôsledky (Barnosky et al. 2012). Riziko týchto zmien rastie aj napriek tomu, že počty a rozloha chránených území zaznamenali celosvetový nárast. V júli 2018 celkový počet týchto území dosiahol číslo 238 563 a spolu pokrývali 14,9 % rozlohy pevnín a 7,3 % rozlohy svetových oceánov (UNEP & WCMC 2018). Aj tieto zdanlivé protirečenia pred nás stavajú nové výzvy.

V tomto kontexte treba vnímať aj zmeny na Slovensku. Tiež u nás sa približne od druhej polovice 20. storočia zásadne zmenili spôsoby a formy využívania krajiny a manažmentu jej ekosystémov. Na jednej strane došlo k extrémnej intenzifikácii ľudských aktivít, na strane druhej miestami k ich útlmu až zániku. Industrializácia a intenzifikácia sa výrazne prejavuje aj v poľnohospodárstve i lesníctve, pričom ustúpili viaceré tradičné formy hospodárenia a využívania krajiny, ktoré by sme dnes označili ako udržateľné (napr. zánik pastvy na mnohých horských lúkach, vytlačenie živej konskej sily z lesného hospodárstva a pod.).

Prirodzenou súčasťou adaptívnych vývojových cyklov ekosystémov sú aj prírodné narušenia (disturbancie), považované za jeden z hlavných procesov ovplyvňujúcich dynamiku lesa. Na obrázku je časť plochy, postihnutej veternou kalamitou Alžbeta v Tatranskom národnom parku dňa 19. novembra 2004 nad Danielovým domom (stav v novembri 2004). Foto: P. Urban

V poslednom čase sa preto (nielen v ochrane prírody) vedie mnoho diskusií a polemík na tému vhodného a účinného manažovania, resp. zdržania sa zasahovania do rôznych ekosystémov s rôznym stupňom ochrany. Názory na túto problematiku vrátane návrhov spôsobov a intenzity rôznych zásahov sa diametrálne líšia.

Pripomeňme si, že cieľom ekosystémového manažmentu je udržať daný ekosystém, najmä jeho štruktúru a prirodzené druhové zloženie pri zachovaní, posilnení alebo obnove všetkých jeho prirodzených ekologických a sociálnych funkcií, ktoré sa pretavujú do širokého spektra ekosystémových služieb. Ide o proces, ktorý integruje biologické, ekonomické, sociálne a kultúrne faktory do komplexnej stratégie, zameranej na ochranu a zlepšenie udržateľnosti, rozmanitosti a produktivity biologických prírodných zdrojov. Rôzne druhy ekosystémových služieb si pritom často vzájomne konkurujú (napr. zachovanie prírodoochranných hodnôt a zvýšenie ekologickej reziliencie lesných ekosystémov vs. zabezpečenie produkcie dreva). Aj pre prírodu a krajinu je dôležité, aby sa manažment nesústredil len na ochranu, ale bral do úvahy aj udržateľné využívanie biodiverzity. Kvalitný manažment ekosystémov obsahuje kroky, ktoré vychádzajú z utilitárnych väzieb ľudí k ekosystémom, rovnako však aj procesy umožňujúce začleniť (aj v prípade hospodársky využívaných ekosystémov) ohľady na vnútornú ekologickú a prírodoochrannú hodnotu ekosystémov (Moldan & Hák 2010).

V ekológii (najmä systémovej ekológii) sa v posledných desaťročiach uplatňuje niekoľko nových závažných paradigiem, ktoré zásadne ovplyvňujú porozumenie vzťahov človeka a prírody. Medzi ne patrí aj tzv. nerovnovážna paradigma prírodných systémov. Podľa nej ekosystémy podliehajú neustálym, často iba ťažko predvídateľným zmenám a rovnovážny stav je v nich skôr vzácny a rozhodne ho nie je možné zakonzervovať (Plesník 2010). Čoraz viac prác sa sústreďuje na rôzne aspekty ekologickej zložitosti, ktorá je prirodzenou tendenciou vývoja organizmov aj ekosystémov, ďalej ekologickej integrity, ktorá už patrí k významným cieľom manažmentu kanadských národných parkov (Woodley 2010) alebo emergentných vlastností ekosystémov (napr. biodiverzity, konektivity, reziliencie a ďalších). Početné štúdie vychádzajú napr. z teórie nerovnovážnej termodynamiky živých systémov (Kay 2000), ktorú možno využiť aj na porovnávanie ekosystémov (napr. Sabo et al. 2017); ďalej z teórie adaptívnych vývojových cyklov ekosystémov, ktorých prirodzenou súčasťou je nielen sukcesia, ale aj prírodné disturbancie (Holling 2001), čo zásadne mení aj perspektívu vnímania lesných kalamít, od veterných polomov až po gradácie podkôrneho hmyzu (Urban et al. 2018). Iní autori sa snažia sformulovať nové ekologické pravidlá, ktoré by boli užitočné pri manažmente ekosystémov – ako je napr. „pokusný" ekologický termodynamický zákon (Jörgensen 2012), ktorý významne rozširuje vysvetlenia evolúcie ekosystémov. Aplikácia týchto teórií vedie k viacerým zásadným implikáciám pre strategické smerovanie spoločnosti (napr. revízia koncepcie udržateľnosti na báze biofyzikálnych kritérií), pre udržateľné využívanie prírodných zdrojov aj ochranu a manažment ekosystémov.

Cieľom manažmentu chránených území vrátane ich rôznorodých ekosystémov by malo byť zabezpečenie kvalitného, spravodlivého a efektívneho spravovania a riadenia týchto území, aby dokázali lepšie reagovať nielen na tradičné, ale aj na dnešné nové aktuálne, aj budúce výzvy a príležitosti. V tejto súvislosti je značným problémom, že na Slovensku zatiaľ neexistuje plán pre systematický manažment chránených území (národných i európskych kategórií).

Tieto, ale aj ďalšie aktuálne témy dominovali na vedeckej konferencii Manažment ekosystémov v prizme nerovnovážnej perspektívy, ktorá sa v dňoch 21. – 22. novembra 2018 konala v priestoroch Fakulty prírodných vied UMB v Banskej Bystrici. Ako podujatie v rámci Týždňa vedy a techniky na Slovensku ju pod záštitou dekanky FPV UMB v Banskej Bystrici doc. RNDr. Jarmily Kmeťovej, PhD. zorganizovala Katedra biológie a ekológie FPV UMB v Banskej Bystrici v spolupráci s Agentúrou ochrany prírody a krajiny Českej republiky v Prahe a Štátnou ochranou prírody Slovenskej republiky v Banskej Bystrici.

Konferencie sa zúčastnili odborníci z univerzít, pracovísk štátnej ochrany prírody, súkromných firiem i mimovládnych organizácií na Slovensku a v Českej republike, ako aj študenti Fakulty prírodných vied UMB. Súčasťou bohatého progra-

mu boli aj tri plenárne prednášky (Peter Sabo, Ingrid Turisová & Peter Urban: Niektoré aspekty ekologickej zložitosti a ich implikácie pre smerovanie spoločnosti, využívanie prírodných zdrojov a pre manažment ekosystémov; Juraj Švajda: Nové výzvy pre manažment chránených území; Miroslav Blaženec, Mária Potterf, Rastislav Jakuš, Pavel Mezei & Peter Baláž: Analýza vzťahu medzi chránenými územiami s bezzásahovým režimom a rozpadom smrekových porastov v ich okolí) a 13 referátov. Vystavených bolo päť posterov.

Záver konferencie patril plodnému workshopu, ktorý tiež potvrdil závažnosť i aktuálnosť riešenej problematiky. Na ňom boli sformulované tiež záverečné odporúčania konferencie, týkajúce sa manažmentu ekosystémov vo voľnej krajine a v chránených územiach. Tie boli zaslané aj ministrovi životného prostredia Slovenskej republiky (pre porovnanie: odporúčania pre manažment lesných ekosystémov sme podrobnejšie zdôvodnili a prezentovali v práci Urban et al. 2018).

O čom hovoria záverečné odporúčania konferencie Manažment ekosystémov v prizme nerovnovážnej perspektívy pre manažment ekosystémov vo voľnej krajine a v chránených územiach

1. Vitalita každého ekosystému závisí od udržania jeho prirodzenej zložitosti, ktorej prejavom je aj biodiverzita. Aj v tzv. voľnej krajine je potrebné realizovať a podporiť také opatrenia a hospodárske postupy, ktoré vedú k vyššej diverzite biotopov, druhov a procesov.
2. Je nutné prispieť k zmierňovaniu a k adaptáciám na zmenu klímy, vychádzajúc z ekosystémového prístupu a konceptov obnovnej ekológie. K významným adaptáciám patrí aj ochrana, resp. obnova konektivity biotopov v krajine, zvýšenie dôrazu na ochranu migračných ciest a zvýšenie reziliencie ekosystémov.
3. V prípade prírodných a prírode blízkych ekosystémov treba tiež vidieť ekologický význam prírodných narušení a vyhnúť sa takým antropogénnym post-disturbančným zásahom, ktoré ďalej rozrušujú abiotické aj biotické procesy, znižujú biodiverzitu, narúšajú prirodzenú obnovu populácií, zvyšujú riziko invázií, atď.
4. Adaptácia na zmenu klímy je nutná aj v urbánnej a poľnohospodárskej krajine, najmä prostredníctvom udržiavania a obnovy drevinovej vegetácie (napr. líniové porasty, remízky, parky, stromoradia atď.). Ďalej treba efektívnejšie zadržiavať a využívať vodu, obnovovať mokrade v krajine, prípadne vytvárať rybníky.
5. Treba zlepšiť efektívnosť a účinnosť spravovania chránených území vrátane ich zonácie, identifikácie primárnych a sekundárnych cieľov ochrany, hrozieb a potrebných protiopatrení, hodnotenia potenciálu a nedostatkov v sústave chránených území na základe vedecky podložených princípov.
6. Treba zvýšiť podiel území s prísnejšou ochranou prírody a zabezpečiť, aby všetky územia, minimálne od 3. stupňa ochrany a vyššie, prešli do starostlivosti príslušných správ chránených území. Vysoký podiel chránených území v rukách súkromných vlastníkov je neraz bariérou pre efektívnu starostlivosť o ekosystémy.
7. Vysoká zložitosť a nelinearita správania ekosystémov sťažuje jeho prognózovanie. Odpoveďou je adaptívny manažment, aplikovanie princípu predbežnej opatrnosti pri posudzovaní investičných zámerov aj rozšírenie participácie zainteresovaných subjektov v oblasti praktickej starostlivosti o ekosystémy.
8. Treba lepšie prezentovať socio-ekonomické benefity plynúce z chránených území pre obyvateľov a miestne komunity. Vhodným nástrojom k tomu je aj hodnotenie ekosystémových služieb, ideálne je skombinovať bodové a finančné hodnotenie jednotlivých ekosystémov.
9. Súčasťou starostlivosti o ekosystémy má byť aj rast profesionalizácie výkonu štátnej a verejnej správy vrátane zabezpečenia ďalšieho systematického vzdelávania pracovníkov štátnej ochrany prírody, zlepšenia komunikácie, technického vybavenia správ chránených území a nových spôsobov financovania.
10. Ochrana prírody a krajiny si tiež vyžaduje osvetu a vzdelávanie laickej verejnosti aj decíznej sféry, posilnenie komunikačnej a marketingovej stratégie ochrany prírody, podpory ekocentier v sídlach, ako aj budo-

V prípade prírodných a prírode blízkych ekosystémov treba vidieť ekologický význam prírodných narušení a vyhnúť sa takým antropogénnym post-disturbančným zásahom, ktoré ďalej rozrušujú abiotické aj biotické procesy a znižujú biodiverzitu. Na obrázku sú jedľovo-bukové kvetnaté lesy v národnej prírodnej rezervácii Šrámková v Národnom parku Malá Fatra. Tvoria súčasť rozsiahlejšieho komplexu zachovalých lesov prírodného alebo pralesovitého charakteru v doline Bystrička a susediacej Šútovskej doline. Foto: P. Urban

vaním informačných návštevných stredísk v chránených územiach.

Literatúra

Barnosky, A. D., Hadly, E. A., Bascompte, J., Berlow, E. L., Brown, J. H., Fortelius, M., Getz, W. M., Harte, J., Hastings, A., Marquet, P. A., Martinez, N. D., Mooers, A., Roopnarine, P., Vermeij, G., Williams, J.W., Gillespie, R., Kitzes, J., Marshall, Ch., Matzke, N., Mindell, D. P., Revilla, E. & Smith, A. B., 2012: Approaching a state shift in Earth's biosphere. Nature, 486: 52 - 58.

Holling, C. S., 2001: Understanding the Complexity of Economic, Ecological and Social Systems. *Ecosystems* 4: 390 – 405.

Jørgensen, S. E., 2012: Introduction to Systems Ecology. CRC Press, Taylor & Francis Group, Boca Raton, USA, 320 s.

Kay, J. J., 2000: Ecosystems as Self-Organizing Holarchic Open Systems: Narratives and the Second Law of Thermodynamics, In: Jorgenses, S. E., Müller, F. (eds): Handbook of Ecosystem Theories and Management, CRC Press – Lewis Publishers, pp. 135 – 160.

Moldan, B. & Hák, T., 2010: Klíčové prvky dobrého rozhodování při managementu ekosystémových služeb. Životné prostredie 44(2): 70 – 73.

Plesník, J., 2010: Příroda jako proudící mozaika. Co přinesly novější poznatky ekosystémové ekologie. *Ochrana přírody* 65(3): 27 – 30.

Sabo, P., Turisová, I., Škodová, M., Striežovská, L. & Snopková, Z., 2017: Príspevok k hodnoteniu ekologickej komplexity a integrity ekosystémov. Quaestiones rerum naturalium, Fakulta prírodných vied UMB, Katedra biológie a ekológie, Banská Bystrica, vol. 4, no. 2 (2017), pp. 30 – 105.

Steffen, W., Richardson, K., Rockström, J., Cornell, S. E., Fetzer, I., Bennett, E. M., Biggs, R., Carpenter, S. R., de Vries, W., de Wit, C. A., Folke, C., Gerten, D., Heinke J., Mace, G. M., Persson, L. M., Ramanathan, V., Reyers, B. & Sörlin, S., 2015: Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet. Science 347, DOI: 10.1126/science.1259855.

UNEP & WCMC, 2018. Protected Planet Report 2018. UNEP-WCMC, IUCN and NGS: Cambridge UK and Gland, Switzerland, ISBN 978-92-807-3721-9, 56 pp. online, cit. 03-02-2019, https://livereport.protectedplanet.net/pdf/Protected_Planet_Report_2018.pdf

Urban, P., Sabo, P. & Plesník J., 2018: Non-equilibrium thermodynamics and development cycles of temperate natural forest ecosystems. Folia Oecologica 45 (2): 61 – 71.

Woodley, S., 2010: Ecological Integrity and Canada´s National Parks. George Wright Forum 27: 151 – 160.

Peter Sabo & Peter Urban
KBE FPV UMB v Banskej Bystrici

50. výročie Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny

V tomto roku si pripomíname 50. výročie vzniku dobrovoľnej spoločenskej organizácie – Slovenského zväzu ochrancov prírody (SZOP), ktorá vznikla 20. 6. 1969 na I. sneme v Bratislave za účasti 180 delegátov z celého Slovenska. Predsedom Ústrednej rady SZOP sa stal JUDr. Imrich Majerský (1903 – 1974) a tajomníkom Ing. Aladár Randík, CSc. (1936 – 2011). Prvé roky činnosti SZOP boli poznačené prekonávaním mnohých ťažkostí, ktoré sa týkali najmä neujasnenosti koncepcie činnosti, malej členskej základne, nedostatku finančných prostriedkov, ako aj nevyhovujúcich materiálno-technických a priestorových podmienok. Ústredná rada SZOP pokladala za nevyhnutné čo najskôr zakladať základné organizácie zväzu – tzv. zbory ochrancov prírody. V zakladaní týchto zborov sa dosiahli určité úspechy, čo sa konštatovalo pri hodnotení činnosti za dvojročné obdobie na II. sneme SZOP, ktorý sa uskutočnil 18. 6. 1971. Do ústredného orgánu boli okrem predsedu JUDr. Imricha Majerského zvolení podpredsedovia Ing. Zoltán Hinterbuchner, Ing. Elemír Janečko a RNDr. Juraj Pacl, CSc., ako aj ďalší členovia ústrednej rady. Po začlenení SZOP do rezortu kultúry v roku 1973 sa zlepšila jeho ekonomická situácia, ale mnohé problémy ostali naďalej nevyriešené. Po smrti predsedu JUDr. Imricha Majerského (1974) sa na krátku dobu ujal riadenia SZOP Ing. Vladimír Biskupský, CSc. (1921 – 1992), ktorý mal zásluhu na oživení jeho činnosti.

K výraznému obratu došlo v období od III. snemu (zjazdu) SZOP, ktorý sa uskutočnil 18. 4. 1975 za účasti 39 delegátov zborov ochrany prírody, 11 členov ústredných orgánov SZOP, 19 kandidátov do nových ústredných orgánov zväzu a 17 hostí. Na zjazde sa upravil názov organizácie na Slovenský zväz ochrancov prírody a krajiny (SZOPK), čo lepšie zodpovedalo náplni činnosti zväzu, ktorá sa zameriavala nielen na ochranu prírodných objektov, ale aj na cenné historické, kultúrne a stavebné objekty, ktoré sú dielom človeka v krajine. Za predsedu ústredného výboru (ÚV) SZOPK bol zvolený prof. RNDr. Emil Mazúr, DrSc. (1925 – 1990), podpredsedami sa stali doc. PhDr. Ľubor Čunderlík, CSc. (1922 – 1996) a Ing. Juraj Turošík (1924 – 2003) a profesionálnym tajomníkom Ing. Andrej Fedorko. Pri ÚV SZOPK bola vytvorená sekcia pre politicko-výchovnú prácu a sekcia pre poznávanie a ochranu prírody a krajiny, v rámci ktorých pracovali komisie, napr. pre prácu s mládežou alebo pre poznávanie a ochranu rastlinstva. V zmysle schválených nových stanov organizačná štruktúra zväzu pozostávala z ústredných orgánov, okresných a mestských organizácií (Bratislava, Košice) a základných organizácií. V roku 1978 boli okresné organizácie SZOPK založené už vo všetkých okresoch a v snahe dosiahnuť masovosť organizácie narastala aj členská základňa. Kým v roku 1975 mal SZOP okolo 500 členov, v polovici roka 1978 to bolo 7 500 individuálnych a 118 kolektívnych členov a k 30. 9. 1979 bolo evidovaných 10 320 individuálnych a 210 kolektívnych členov. Od roku 1976 sa SZOPK stáva spoluorganizátorom celoslovenských táborov ochrancov prírody (TOP) a od roku 1978 aj východoslovenských táborov. Organizovali sa aj okresné tábory ochrancov prírody. Vysokou aktivitou všetkých zložiek SZOPK sa vyznačovalo aj každoročné podujatie Dni ochrany prírody (21. 3. – 1. 4.). Treba tiež spomenúť, že v roku 1977 vznikla v rámci MO SZOPK Bratislava sekcia pre ochranu ľudovej architektúry (iniciátori Mikuláš Huba a Peter Kresánek), ktorá sa podieľala na obnove viacerých solitérnych objektov ľudovej architektúry, ako aj celých komplexov (napr. Oblazy a i.) v rôznych oblastiach Slovenska. Od roku 1978 pre členov SZOPK začal vychádzať spravodajca s názvom Poznaj a chráň s periodicitou od 3 do 6 čísiel ročne.

V dňoch 23. – 24. 11. 1979 sa konal IV. zjazd SZOPK, ktorý vytýčil úlohy pre ďalšie obdobie vo všetkých oblastiach jeho činnosti. K predchádzajúcim ústredným funkcionárom pribudol ďalší podpredseda ÚV SZOPK, ktorým sa stal doc. MUDr. Ladislav Rosival, DrSc. (1924 – 2016). Po tomto zjazde pokračoval pozitívny trend v činnosti zväzu s ťažiskom vo výchovno-vzdelávacej práci, v ktorej sa využívala pestrá škála foriem. Od 1. 1. 1980 do 30. 6. 1984 zväz uskutočnil pre svojich členov, ako aj pre širokú verejnosť 27 872 rôznych podujatí. Za rovnaké obdobie bolo odpracovaných 382 916 brigádnických hodín. Od roku 1981 začal vychádzať spravodajca MV SZOPK Bratislava pod názvom Ochranca prírody. Svojich spravodajcov vydávali aj niektoré OV SZOPK, napr. v Banskej Bystrici nazvaný Pod Ďumbierom, alebo vo Zvolene s názvom Pod Poľanou.

Na V. zjazde SZOPK, konanom v dňoch 20. – 21. 10. 1984, boli zhodnotené výsledky činnosti za predchádzajúce päťročné obdobie. Vo vedení zväzu nedošlo k zmenám. Po tomto zjazde zväz pokračoval v tradičných a osvedčených formách práce. Sekretariát ÚV SZOPK pracoval so štyrmi zamestnancami (od roku 1988 bol rozšírený o ďalších dvoch pracovníkov). Rozsah činnosti poukázal na limitujúce faktory rozvoja, medzi ktoré patril aj nedostatok finančných prostriedkov napriek tomu, že príspevok z Ministerstva kultúry SSR oproti roku 1975, keď predstavoval čiastku 350 000 Kčs, sa postupne zvýšil na priemer cca 900 000 Kčs ročne. K zlepšeniu činnosti zväzu prispela profesionalizácia funkcie tajomníkov mestských a okresných výborov SZOPK, ktorú sa však podarilo uskutočniť v rokoch 1986 – 1988 len asi v tretine okresov Slovenska. Dlhoročná snaha o prijatie SZOPK do Národného frontu SSR sa naplnila až 1. 1. 1989.

Čoraz viac členov SZOPK si začalo uvedomovať, že je nevyhnutné upozorňovať na pálčivé problémy ochrany prírody a životného prostredia. Dôkazom toho bolo uverejnenie kritického pohľadu MO SZOPK Bratislava na stav životného prostredia v meste pod názvom Bratislava nahlas, ktorý vyšiel v roku 1987. Napriek tomu, že bol inšpirovaný sovietskou perestrojkou (glasnosť – preto nahlas), stretol sa s nevôľou nielen straníckych a štátnych orgánov, ale nestotožnil sa s ním ani ÚV SZOPK, ktorý podobné aktivity MV SZOPK Bratislava považoval za hegemonickú snahu o vytvorenie akéhosi druhého centra SZOPK.

Na VI. zjazde SZOPK, ktorý sa uskutočnil v dňoch 11. – 12. 11. 1989 v Bratislave, čo bolo len šesť dní pred tzv. nežnou revolúciou, došlo k dramatickej názorovej konfrontácii medzi konzervatívnou a progresívnou časťou delegátov. Tajným hlasovaním bol zvolený nový ÚV SZOPK a jeho predsedom sa stal prof. Ing. Rudolf Midriak, DrSc., ktorý sa však po 14 dňoch tejto funkcie vzdal a nahradil ho vtedajší podpredseda prof. RNDr. Mikuláš Huba, CSc. Už v decembri 1989 zorganizoval SZOPK prvé stretnutie Slovenského fóra ochrancov a tvorcov životného prostredia, ktoré položilo základy rozsiahleho programu Moratóriá, vyzývajúceho zastaviť alebo prehodnotiť aktivity s negatívnym dopadom na životné prostredie, prírodné a kultúrne dedičstvo. Spravodajca Poznaj a chráň, ktorý vydával SZOPK, od roku 1990 pokračoval ako spoločný mesačník s Ústredím štátnej ochrany prírody pod názvom Ekopanoráma, ktorý vychádzal až do roku 1996.

V dňoch 23. – 24. 6. 1990 sa v Žiline uskutočnil mimoriadny zjazd SZOPK, ktorý schválil nové stanovy, 17-členný výkonný výbor a rozsiahly materiál v podobe požiadaviek a odporúčaní pre viaceré oblasti politického, legislatívneho, národohospodárskeho, vedeckého a kultúrneho dianie. Stanovy umožnili prechod od direktívneho

riadenia ku koordinácii práce, zjednodušili organizačnú štruktúru, zvýraznili postavenie základných organizácií a umožnili organizovanie sa aj na záujmovom princípe.

V období po roku 1989 sa ťažisko činnosti SZOPK presunulo viac do oblasti ochrany životného prostredia. Vznikali stanoviská, napr. k dokončeniu vodného diela Gabčíkovo na Dunaji, k terénnym motocyklovým súťažiam (ENDURO), ku kandidatúre zimnej olympiády 2002 v Tatrách vrátane kauzy TATRAGATE (Kronika jednej aféry, 1991), vyjadrovalo sa k problematike lesov (Slovenské lesy – otázka existenčná, 1990), poľnohospodárstva (Kam nás to unášaš, poľnohospodárstvo naše? 1990), vodárenskej nádrži Turček, pripravovanej prečerpávacej vodnej elektrárni na Ipli, jadrovej energetiky, znečisťovania ovzdušia, vôd a odpadov.

Vznikli nové aktivity pri príležitosti Dňa Zeme (22. 4.) alebo Svetového dňa životného prostredia (5. 6.), pričom tradičné Dni ochrany prírody (21. 3. – 1. 4.) postupne upadli do zabudnutia. Po vzore materiálu Bratislava nahlas boli spracované podobné materiály na verejnú diskusiu, ako napríklad Nahlas o Tichom potoku (ZO SZOPK Ľudia a voda Košice, 1996) alebo Zvolen nahlas (Združenie Slatinka, 2001). Došlo aj k odlivu časti členstva do novovzniknutej politickej Strany zelených, do nových štruktúr štátnej ochrany prírody, ako aj do vznikajúcich orgánov životného prostredia či rôznych mimovládnych organizácií a iných ochranárskych združení.

V roku 1995 sa stal predsedom ÚV SZOPK RNDr. Miroslav Fulín, CSc. (tajomník RNDr. Jozef Gregor), ktorého neskôr vystriedala RNDr. Oľga Removčíková, následne Mgr. Kristína Voralová a opäť RNDr. Oľga Removčíková.

SZOPK dnes prežíva len vďaka samostatným základným organizáciám, ktoré vyvíjajú činnosť zodpovedajúcu miestnym podmienkam. Zväz má asi 500 členov, združených v asi 50 základných organizáciách s rôznou aktivitou. Pretrvávajúcou aktivitou je však organizovanie táborov ochrancov prírody.

V súčasnosti sa stalo módnym trendom odsudzovať všetko, čo pochádza z čias totality. Zaznávanie úspešnej činnosti SZOPK počas prvých dvadsiatych rokov by však bolo výsmechom pre tisíce niekdajších členov, združených na základe ich úprimného záujmu o poznávanie a ochranu prírody, ako aj pre množstvo obetavých funkcionárov na všetkých organizačných úrovniach zväzu. Na jednej strane SZOPK vznikol a vyvíjal sa v danom politicko-spoločenskom prostredí, kde, žiaľ, socialistická ideológia prenikla do všetkých oblastí spoločenského života, na strane druhej však k vtedajšej autorite zväzu prispievali práve významné osobnosti, a to nielen vo funkciách zväzu, ale aj funkcionári štátnych a straníckych orgánov, ktorí sa zúčastňovali na rôznych podujatiach zväzu.

SZOPK bol od začiatku účinným a často jediným pomocníkom organizáciám štátnej ochrany prírody, ktoré reciprocne zas pomáhali zväzu. Takmer všetci pracovníci organizácií štátnej ochrany prírody boli aj členovia SZOPK a najmä pri správach národných parkov a chránených krajinných oblastí boli založené samostatné základné organizácie. Členovia SZOPK sa zapájali nielen do osvetovej, ale aj do praktickej činnosti buď formou pracovných brigád, alebo aj ako spravodajcovia a strážcovia chránených častí prírody. Účinne sa zapájali tiež do výchovy mládeže k ochrane prírody (krúžky mladých ochrancov prírody).

Z podujatí usporiadaných SZOPK, akými boli napríklad celoslovenské či okresné semináre, boli vydané zborníky referátov, rovnako aj materiály zo zjazdov. Ďalej to boli metodické, námetové a informačné príručky pre rôzne druhy činností, ako aj množstvo informačného, propagačného a vzdelávacieho materiálu z oblasti ochrany prírody. Úzka a korektná spolupráca s novinármi (tlačové besedy, exkurzie atď.) sa odzrkadlila v širokej propagácii ochrany prírody so zvýraznením jej problémov v celoslovenskej i regionálnej tlači, ako aj v televízii.

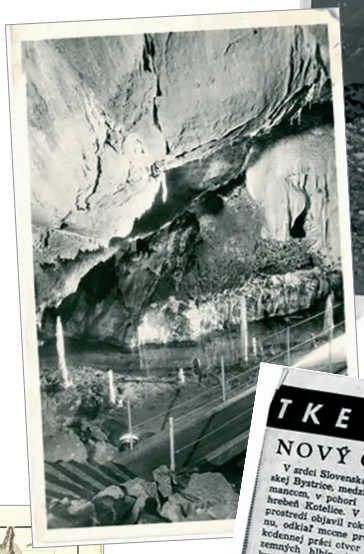
Obdobie vývoja SZOPK pred novembrom 1989 môžeme celkovo hodnotiť ako vtedajšej dobe primerané s maximálnym využitím všetkých možností, a preto táto vývojová etapa splnila svoju historickú úlohu.

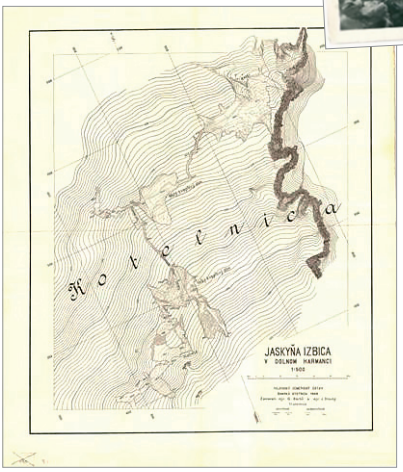
Ing. Július Burkovský

Spomienka k 105. výročiu narodenia Michala Bacúrika (1914 – 1983), objaviteľa Harmaneckej jaskyne (22. júna 1932)

Dňa 30. septembra 2019 si pripomíname 105. výročie narodenia významnej osobnosti profesionálneho a dobrovoľného jaskyniarstva minulého storočia na Slovensku Michala Bacúrika. Narodil sa v Rožňave, ale ako 10-ročný sa presťahoval so svojimi rodičmi do prekrásneho kraja pohorí Veľkej Fatry a Kremnických vrchov, do malebnej dedinky Dolný Harmanec, ktorej ostal verný až do konca svojho mimoriadne plodného a tvorivého života. Jeho všestranný záujem o okolitú prírodu, hlavne majestátne vápencové bralá a v neposlednom rade aj školské výlety do Moravského krasu a Demänovskej jaskyne slobody, viedli Michala Bacúrika k podrobnému prieskumu Harmaneckého krasu a jeho okolia. Výsledok jeho mravčej a cieľavedomej práce nenechal na seba dlho čakať. Najviac ho zaujala tzv. Izbica (dnešná vstupná časť jaskyne, pomenovaná podľa charakteristického tvaru), kde v jej zadnej časti našiel otvor

NEDEĽA 27/28 IV 1935

TKE REPORTÁŽE

NOVÝ OBJAV PODZEMNÝCH KRÁS

V srdci Slovenska, 15 km na sever od Banskej Bystrice, medzi Dolným a Horným Harmancom, v pohorí Veľkej Fatry tiahne sa hrebeň Kotelice. V tomto krásnom lesnom prostredí objavil vzduch. Po niekoľkodennej práci otvor zväčšil a vošiel do podzemných hlbín, kde objavil dlhú chodbu kvapľových izieb. R. 1946 navštívil Harmaneckú jaskyne aj univerzitný profesor Dr. Absolon so svojou výskumnou skupinou. Po zaobdelení sa o tieto jaskyne zaujímalo aj mesto Banská Bystrica a najmä KNV, ktorý pamätal na prieskum jaskýň finančnou kvótou 2 milióny Kčs. Harmanecké jaskyne tvoria nádherné chodby, dómy, chrámy, pagódy, jazierka, stalagmitové lesy a jedinečným vchodom, najväčším v Európe. Vo vnútri jaskyne sú už pohodlné betónové chodníky, schodíky, mostíky a dokončujú inštalačné práce elektrického osvetlenia. V najbližších mesiacoch programuje JNV v Banskej Bystrici slávnostné otvorenie Harmaneckých jaskýň, ktorými sa obohatia naše prírodné slovenské a československé krásy.

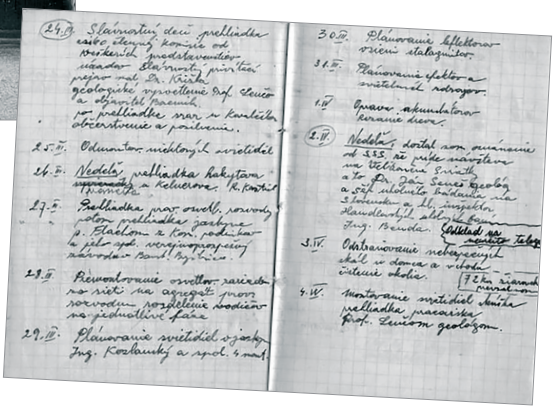
Dr. K.

Harmanecké jaskyne: Erodova. sieň Útvary v Riečišti.

Harmanecké jaskyne: Sintrové steny.

Harmanecké jaskyne: Zábor s malého dómu.

rokoch, keď bola jaskyňa 3. septembra 1950 sprístupnená pre verejnosť, čím sa splnila moja dlhoročná túžba. Ukrytá krása, to nie je ono. Objavil som ju pre človeka a na ňom záleží, s akou úctou sa bude o ňu po budúce stáročia, možno až tisícročia starať. Vždy som hovoril, že kozmonautov je už veľa, ale Gagarin

veľkosti ľudskej hlavy, z ktorého prúdil (najmä v júni) silný prievan a vyletovali z neho nadránom netopiere. Až 14 dní doslova lopotil, aby rozšíril otvor pre svoju, vtedy ešte štíhlu postavu. Paradoxom je, že objavy väčšiny terajších slovenských sprístupnených jaskýň boli dielom náhody, čo v žiadnom prípade neznižuje význam ich objavu, ako aj otázkou pomerne krátkeho času. Len Harmanecká jaskyňa dlho odolávala. Ani nie 18-ročnému Michalovi Bacúrikovi, 22. júna 1932 o piatej hodine ráno vydala svoje dlho skrývané tajomstvo a očarila ho nevídanou a neuveriteľnou krásou. Sám na to v nekonečných a rozsiahlych rozhovoroch so mnou (vtedy správcom Harmaneckej jaskyne) koncom 70. a začiatkom 80. rokov minulého storočia spomínal takto: „Keď som vstúpil po úmornom 14-dennom prekopaní sa miestami veľmi úzkou a niekde sa nádejne rozširujúcou chodbou so stále silnejúcim prievanom (dnes Chodba objaviteľa) do prvej väčšej časti (dnes Dóm objaviteľa alebo ešte lepšie, osobnejšie Dóm Michala Bacúrika), zažil som niečo neuveriteľné a nepoznané. Taký pocit som nikdy predtým a ani už potom v mojom živote nezažil. Dnes s odstupom času viem, že to bol pocit absolútneho šťastia. Všetko (tá predošlá drina a prežité útrapy, asi aj strach z neznáma...) zo mňa opadlo a nemohol som sa niekoľko minút doslova pohnúť. Veľmi som sa bál a nevedel som, kde mám stupiť, aby som nepoškodil tú krásu, ktorú videli moje oči. Vtedy som si povedal: Stálo to všetko za to! Ale mal som v sebe aj otázku: Prečo práve ja, mladý „fagan“ Mišo Bacúrik som mal toto šťastie a prečo práve Harmanecká jaskyňa dlhé roky čakala na mňa? Uvedomil som si to až po

bol prvý“. Aj Mišo Bacúrik objavil Harmaneckú jaskyňu ako prvý, aj keď sa už po „funuse“ našlo veľa tzv. objaviteľov a spoluobjaviteľov Harmaneckej jaskyne. Ujo Miško, tak sme ho familiárne volali počas jeho života, veľmi trpel tým, že jeho objav bol niekoľkokrát, najmä pri okrúhlych výročiach objavenia jaskyne, spochybňovaný a myslím si, že aj nedocenený. Pokiaľ som len mohol, snažil

som sa tieto jeho pochmúrne myšlienky rozptýliť a vždy som používal ten jeho silný argument s „Gagarinom“. Obyčajne to aspoň na krátky čas zabralo, potmehúdsky sa pousmial, ale nezabudol si ťažko vzdychnúť. Zadosťučinením pre neho bolo to, že bol prvým správcom „svojej“ Harmaneckej jaskyne v rokoch 1950 až 1959. Práve kvalitné a veľmi rozumné, na tú dobu obdivuhodné sprístupnenie najextrémnejšej slovenskej sprístupnenej jaskyne (na základe „sedliackeho rozumu“ a lásky k podzemiu) je tou najlepšou pamiatkou na jej nespochybniteľného objaviteľa, ktorý si zaslúži prejav úcty nielen od mojej osoby, ale aj státisícov návštevníkov, ktorí ňou prešli v minulosti (pozn.: v roku 1993 navštívila jaskyňu miliónta návštevníčka, Jarmila Horváthová z Čachtíc) a budú ňou prechádzať aj v budúcnosti. Je zaujímavé, že od roku 1983, keď Michal Bacúrik po ťažkej chorobe zomrel (pochovaný je na cintoríne v Dolnom Harmanci), sa už žiadny tzv. objaviteľ, resp. spoluobjaviteľ Harmaneckej jaskyne z toho množstva predtým proklamovaných, nenašiel. A to uplynulo neuveriteľných 32 rokov! Vedel by som ešte dlho písať o ujovi Miškovi, s ktorým som mal tú česť bývať v jeho dome ako podnájomník aj so svojou rodinou. Keď na neho dnes po viac ako tridsiatich rokoch s láskou a mimoriadnou vďakou spomínam, nehanbím sa za to, že sa mi tisnú slzy do očí pri spomienke na ešte stále živé prežité spoločné chvíle a jeho múdre rady, ktoré som vtedy ešte ako 24 – 29 ročný mladík nevedel správne zhodnotiť, pochopiť a oceniť. Až život, ten najdokonalejší učiteľ, nám aj keď prineskoro, ale predsa, otvára oči. S ujom Miškom by sme si aj teraz povedali, keby to bolo možné, že to tak v živote má byť a je to tak správne. Bol som správcom Harmaneckej jaskyne dlhých 26 rokov. Až dnes, pomaly už v dôchodkovom veku, dokážem oceniť široký ľudský rozmer mimoriadne citlivého Michala Bacúrika. Stále mi znejú v ušiach jeho nezabudnuteľné slová, ktoré povedal pri poslednej svojej návšteve jeho lásky, Harmaneckej jaskyne. Boli sme v jaskyni sami dvaja (už cítil a vedel, že je tu naposledy), stáli sme nad Kamennou vázou, emblémom jaskyne, keď držiac ma za plece povedal pamätné slová: „Julo, pozri, táto vodná kvapka nie rýchlosťou a silou, ale vytrvalosťou vytvára nádheru okolo nás a presne tak je to aj v živote človeka.“ Túto večnú a dávno známu pravdu (len my ju akosi nechápeme alebo aj nechceme chápať) som spoznal vo svojom živote na vlastnej koži, hlavne za posledných 13 rokov. Vďaka, ujo Miško, za všetko to, čo sme spolu prežili, že sme sa stretli na tejto pozemskej púti aspoň na tých päť spoločne prežitých rokov. Asi to osud tak chcel!

Július Obrcian

Schválené programy starostlivosti o chránené územia, zaradené do sústavy území európskeho významu Natura 2000

Program starostlivosti o prírodnú pamiatku Markušovská transgresia paleogénu

Územie európskeho významu: časť územia SKUEV0286 Hornádske vápence

Lokalizácia: Košický samosprávny kraj, okres Spišská Nová Ves, obec Markušovce, k. ú. Markušovce
Územná pôsobnosť: Správa NP Slovenský raj
Vyhlasovací predpis: Nariadenie a uznesenie plenárneho zasadnutia Okresného národného výboru v Spišskej Novej Vsi č. 28/d zo dňa 22. 12. 1987. Vyhláškou Krajského úradu životného prostredia v Košiciach č. 7/2004 z 22. 9. 2004 bol v území ustanovený 4. stupeň ochrany.
Výmera: 7,26 ha
Platný stupeň ochrany: 4
Program starostlivosti schválený dňa: 25. 1. 2019
Na obdobie rokov: 2018 – 2047

Predmet ochrany: biotop európskeho významu Tr1 (6210) Suchomilné travinno-bylinné a krovinové porasty na vápnitom podloží, Tr5 (6190) Dealpínske travinno-bylinné porasty, Sk1 (8210) Karbonátové skalné steny so štrbinovou vegetáciou a biotopy druhov európskeho významu poniklec slovenský (*Pulsatilla slavica*) a kosatec bezlistý panónsky (*Iris aphylla* subsp. *hungarica*)

Foto: archív ŠOP SR, Správy NP Slovenský raj

Dlhodobý cieľ starostlivosti: Do roku 2047 dosiahnuť priaznivý stav kategórie A u všetkých biotopov a druhov európskeho významu, ktoré sú predmetom ochrany chráneného územia.

Operatívne ciele:
Operatívny cieľ 1: Dosiahnuť do roku 2047 zlepšenie stavu biotopu európskeho významu Suchomilné travinno-bylinné a krovinové porasty na vápnitom podloží (6210) z kategórie B do kategórie A, zachovať stav biotopov európskeho významu Suché a dealpínske travinno-bylinné porasty (6190) v kategórii B, biotopu Karbonátové skalné steny so štrbinovou vegetáciou (8210) v kategórii A a zachovať stav biotopov druhov európskeho významu poniklec slovenský (*Pulsatilla slavica*) a kosatec bezlistý panónsky (*Iris aphylla* subsp. *hungarica*) v kategórii A v rámci EFP1.

Operatívny cieľ 2: Zabezpečiť zmenu drevinového zloženia lesných porastov s cieľom rekonštrukcie prirodzenej drevinovej skladby v EFP2.

Operatívny cieľ 3: Zlepšiť poznanie stavu a nárokov biotopov a druhov, ktoré sú predmetom ochrany, alebo ďalších osobitných záujmov ochrany prírody a krajiny v území.

Program starostlivosti je na stiahnutie na adrese: http://www.sopsr.sk/web/?cl=119.

Program starostlivosti o prírodnú rezerváciu Veľké osturnianske jazero

Územie európskeho významu: SKUEV0334 Veľké osturnianske jazero

Lokalizácia: Prešovský samosprávny kraj, okres Kežmarok, obec Osturňa, k. ú. Osturňa
Územná pôsobnosť: Správa PIENAP
Vyhlasovací predpis: Vyhláška Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č. 83/1993 Z. z. z 23. marca 1993
Výmera: 48,81 ha
Platný stupeň ochrany: 5, 4
Program starostlivosti schválený dňa: 29. 10. 2018
Na obdobie rokov: 2019 – 2048

Predmet ochrany: druhy európskeho významu bobor vodný (*Castor fiber*), kunka žltobruchá (*Bombina variegata*), mlok hrebenatý (*Triturus cristatus*), mlok karpatský (*Lissotriton montandoni*), kosáčik (*Hamatocaulis vernicosus*, *syn. Drepanocladus vernicosus*) a biotopy európskeho významu 7140 (Ra3) Prechodné rašeliniská a trasoviská, 7230 (Ra6) Slatiny s vysokým obsahom báz a 6510 (Lk1) Nížinné a podhorské kosné lúky

Dlhodobý cieľ starostlivosti: Do roku 2048 zabezpečiť zlepšenie stavu lúčnych biotopov európskeho významu a zachovanie súčasného stavu ostatných biotopov európskeho významu a druhov európskeho významu v území, ako aj biotopov a druhov národného významu, ktoré sú predmetom ochrany územia.

Operatívne ciele:
Operatívny cieľ 1: Zabezpečiť zachovanie stavu biotopu európskeho významu 7140 (Ra3), 7230 (Ra6) v kategórii B a druhov európskeho významu kunky žltobruchej, mloka karpatského, mloka hrebenatého, bobra vodného v rámci EFP2 a zachovanie vodnej hladiny v EFP2 ako zdroj vody pre netopiere.

Foto: archív ŠOP SR, Správy PIENAP

Operatívny cieľ 2: V rámci EFP 3 zabezpečiť do roku 2048 zlepšenie súčasného stavu biotopu európskeho významu 6510 (Lk1) z kategórie D do kategórie C, obnovu biotopu 6230 (Tr8) a zachovanie súčasnej výmery biotopov národného významu Lk6 a Lk10.

Operatívny cieľ 3: Zabezpečenie ekologickej stability lesných porastov v EFP 1 a zabránenie ich rozširovania na úkor nelesných biotopov.

Operatívny cieľ 4: Zabezpečenie kontroly stavu územia formou monitoringu predmetov ochrany, výskumu, sledovania výskytu ohrozujúcich faktorov a ich účinná eliminácia.

Operatívny cieľ 5: Zlepšenie komunikácie s vlastníkmi a užívateľmi a zvýšenie povedomia verejnosti o hodnotách a potrebách územia.

Program starostlivosti je na stiahnutie na adrese: http://www.sopsr.sk/web/?cl=119.

Program starostlivosti o národnú prírodnú pamiatku Spišský hradný vrch

Územie európskeho významu: časť územia SKUEV0105 Spišskopodhradské travertíny

Lokalizácia: Košický samosprávny kraj, okres Spišská Nová Ves, obec Žehra, k. ú. Žehra
Územná pôsobnosť: Správa NP Slovenský raj
Vyhlasovací predpis: Nariadenie a uznesenie plenárneho zasadnutia Okresného národného výboru v Spišskej Novej Vsi č. 83 zo dňa 15. 3. 1990. Vyhláškou Krajského úradu životného prostredia v Košiciach č. 7/2004 z 22. 9. 2004 bol v území ustanovený 4. stupeň ochrany.
Výmera: 24,20 ha
Platný stupeň ochrany: 4
Program starostlivosti schválený dňa: 31. 7. 2018
Na obdobie rokov: 2018 – 2027

Predmet ochrany: biotopy európskeho významu Sk1 (8210) Karbonátové skalné steny a svahy so štrbinovou vegetáciou, Sk8 (8310) Nesprístupnené jaskynné útvary, Tr1 (6210) Suchomilné travinno-bylinné a krovinové porasty na vápnitom podloží, Tr5 (6190) Dealpínske travinno-bylinné porasty, Pi5 (6110*) Pionierske porasty zväzu *Alysso-Sedion albi* na karbonátových a bázických substrátoch, Lk1 (6510) Nížinné a podhorské kosné lúky, druhy európskeho významu poniklec slovenský (*Pulsatilla slavica*) a syseľ pasienkový (*Spermophillus citellus*).

Dlhodobý cieľ starostlivosti: Do roku 2027 dosiahnuť priaznivý stav kategórie A suchomilných travinných biotopov a zachovať súčasný stav ostatných biotopov a druhov európskeho významu, ktoré sú predmetom ochrany chráneného územia.

Operatívne ciele:
Operatívny cieľ 1: Zachovať stav kategórie B, prípadne do roku 2027 zlepšiť stav z kategórie B do kategórie A u biotopov európskeho významu Pionierske porasty zväzu *Alysso-Sedion albi* na plytkých karbonátových a bázických substrátoch (6110*), Suché a dealpínske travinno-bylinné porasty (6190), Suchomilné travinno-bylinné a krovinové porasty na vápnitom substráte (6210), Karbonátové skalné steny so štrbinovou vegetáciou (8210) v rámci EFP1, zachovať stav kategórie B biotopov európskeho významu Nížinné a podhorské kosné lúky (6510), Nesprístupnené jaskynné útvary (8310) v rámci EFP1 a EFP2, zachovať stav kategórie A druhu európskeho významu poniklec slovenský (*Pulsatilla slavica*) v rámci EFP1 a druhu európskeho významu syseľ pasienkový (*Spermophilus citellus*) v rámci EFP2 a dosiahnutý stav A v rámci EFP1 do roku 2027.

Operatívny cieľ 2: Zabezpečiť prevyhlásenie NPP Spišský hradný vrch v hraniciach SKUEV0105 Spišskopodhradské travertíny a SKUEV2105 Spišskopodhradské travertíny – doplnok.

Foto: archív ŠOP SR, Správa NP Slovenský raj

Operatívny cieľ 3: Zlepšiť poznanie stavu a nárokov biotopov a druhov, ktoré sú predmetom ochrany alebo ďalších osobitných záujmov ochrany prírody a krajiny v území.

Operatívny cieľ 4: Zvýšiť povedomie verejnosti o hodnotách územia s cieľom eliminovať vplyv negatívnych javov na predmety ochrany územia.

Program starostlivosti je na stiahnutie na adrese: http://www.sopsr.sk/web/?cl=119.

Ing. Marta Mútňanová, ŠOP SR, riaditeľstvo

Objavte s nami Úžasný vtáčí svet bez hraníc

Interreg Slovenská republika-Maďarsko

Budujeme partnerstvá
Európsky fond regionálneho rozvoja
www.skhu.eu | www.sk-hu.eu

Úžasný vtáčí svet bez hraníc

Najväčšie krasové územie v strednej Európe s rozlohou 440 km² sa nachádza na území dvoch štátov, Slovenska a Maďarska. Na slovenskej strane je to územie Národného parku Slovenský kras a na maďarskej Národný park Aggtelek. Krasové územie je jedinečné nielen pre svoje charakteristické krasové formy, akými sú škrapy, závrty, úvaly, tiesňavy a jaskyne, ale aj vďaka druhovej pestrosti tu hniezdiaceho a žijúceho vtáctva. Toto územie je prevažne na vodu chudobné, ale voda presakujúca vápencovou horninou vyviera na úpätí krasových planín, kde vytvára periodické toky, malé mokrade a jazierka, lákajúce k oddychu mnohé migrujúce druhy vtákov. V oboch národných parkoch, ktoré sú aj chránenými vtáčími územiami, sa už dlhodobo realizujú aktivity, zamerané na výskum a monitoring vtákov metódou odchytu a značenia jedincov ornitologickými krúžkami. Ich základňami sú len 24 km od seba vzdialené ornitologické stacionáre – Drienovec na slovenskej strane a Szalonna v Maďarsku.

Projekt Úžasný vtáčí svet bez hraníc

Štátna ochrana prírody SR zastúpená Správou Národného parku Slovenský kras v spolupráci s partnerským Národným parkom Aggtelek realizuje od roku 2017 projekt Úžasný vtáčí svet bez hraníc financovaný z Programu spolupráce INTERREG V-A Slovenská republika – Maďarsko 2014 – 2020.

Nosným pilierom projektu je spolupráca a vzájomná výmena skúseností pracovníkov správ oboch národných parkov, vyzdvihnutie jedinečnosti týchto území aj ako chránených vtáčích území na oboch stranách hranice.

Ciele projektu

Zvýšenie návštevnosti, informovanosti a environmentálnej vzdelanosti širokej verejnosti a zlepšenie stavu hniezdnych biotopov pre vybrané chránené druhy vtákov.

Exkurzia v ornitologickom stacionári v Drienovci

Ornitologický stacionár Drienovec

Prínos projektu

Zlepšili sa hniezdne podmienky pre chránené druhy vtákov na území oboch národných parkov odstránením sukcesných krovín na ploche s výmerou 7 ha.

Na ornitologickom stacionári v Drienovci sa vybudoval tzv. zelený chodník s informačnou tabuľou a zážitkový náučný chodník v ornitologickom stacionári v Szalonne. Spolu so zabezpečením nepretržitej odbornej a lektorskej služby pre návštevníkov počas migračnej sezóny, zabezpečením lepšieho vybavenia na odchyt a pozorovanie vtákov a úpravou prístupovej cesty sa tak rozšírila ponuka oboch ornitologických stacionárov pre odbornú, ako aj širokú verejnosť.

Počas roka 2018 navštívilo ornitologický stacionár v Drienovci vyše 1 400 a ornitologický stacionár Szalonna okolo 1 300 návštevníkov. Boli to žiaci a učitelia v rámci organizovaných exkurzií, ale aj študenti, ornitológovia a rodiny s deťmi počas dohodnutých individuálnych návštev.

Mobilná učebňa environmentálnej výchovy

Pri Hrhovských rybníkoch sa vybudovali dve veže na pozorovanie vtáctva. Jedna na východnej strane rybníka a druhá, vyššia, na jeho západnej strane. Návštevníci tak budú môcť pozorovať rôzne druhy vtáctva, ako napr. volavky popolavé na hniezdach, orliaky morské, kane močiarne a iné.

Pozorovacia veža na východnej strane rybníka v Hrhove

Za účelom zvýšenia informovanosti verejnosti o projekte a projektovom území sa vydali aj informačné materiály – trojjazyčný leták o projekte a brožúra predstavujúca vtáctvo Gemersko-turnianskeho krasu. Čochvíľa bude na svete aj leták o najzaujímavejších miestach na pozorovanie vtáctva. Vďaka maľovanke Vymaľuj si kras a pracovných zošitov Vtáčí raj, vydané v slovenskom aj maďarskom jazyku, sa stala práca s deťmi zaujímavejšou a zábavnejšou.

Mobilná učebňa environmentálnej výchovy je najinovatívnejším prvkom projektu. Pomôže nám výrazne posunúť šírenie osvety o ochrane prírody, zvýšiť poznatky najmä školskej mládeže o prírodných hodnotách územia a motivovať ju

Pozorovacia veža na západnej strane rybníka v Hrhove

Exkurzia v ornitologickom stacionári Szalonna v Maďarsku

k vzdelávaniu sa v tejto oblasti priamo v prírode. S podobným cieľom bol v Národnom parku Aggtelek realizovaný ekovýchovný program Buď aj ty ornitológom. Do programu sa mali možnosť zapojiť nielen základné školy z územia tohto národného parku, ale aj školy s vyučovacím jazykom maďarským v územnej pôsobnosti Národného parku Slovenský kras. Žiaci riešili rôzne úlohy, zamerané na spoznávanie vtáčích druhov, napr. hľadanie a zaznamenávanie hniezd, dutín a rôznych pobytových znakov vtákov priamo v ich okolí alebo formou výtvarných prác s názvom Rok v živote vtákov.

Aktuálne úlohy

Aktuálne pracujeme na vytvorení spoločnej maďarsko-slovenskej interaktívnej web-mapy pre ľahšiu orientáciu návštevníkov v tomto cezhraničnom krasovom území. Obsahovať bude významné lokality na pozorovanie vtáctva, turistické zaujímavosti, akými sú jaskyne, náučné chodníky, rôzne kultúrne pamiatky a významné územia z hľadiska ochrany prírody.

V Maďarsku plánujú ešte vybudovať vežu na pozorovanie vtáctva pri vodnej nádrži Rakaca.

Všetkých srdečne pozývame na návštevu Slovenského krasu. Ponúka nevšedné zážitky, pohľad do histórie, krásnu prírodu, ticho, pokoj a možnosť oddýchnuť si a načerpať energiu a silu v dnešnom uponáhľanom svete.

MVDr. Andrea Balážová
Správa NP Slovenský kras

Integrované plánovanie dopravy v Karpatoch (I. časť)

Úvod

Rozvoj dopravy sa v Karpatoch, tak ako aj v iných častiach sveta, považuje za jeden z kľúčových faktorov podmieňujúcich ekonomický rozvoj. Rozmach dopravy a s ňou súvisiacej infraštruktúry na druhej strane vyvoláva fragmentáciu biotopov a vytváranie bariér pre pohyb a rozptyl voľne žijúcich živočíchov. Čoraz viac je tým postihnuté aj pohorie Karpát, v ktorých ešte stále prežívajú druhy a biotopy, ktoré sú na hranici vyhynutia v iných častiach Európy. Úbytok biodiverzity kvôli nevhodnému budovaniu dopravnej infraštruktúry je preto do budúcnosti neprijateľný aj z celoeurópskeho pohľadu a bráni dosiahnutiu cieľov pre biodiverzitu z Aichi Dohovoru o biodiverzite, zámerov OSN pre trvalo udržateľný rozvoj a zámerov kohéznej politiky Európskej únie či stratégie EÚ pre biodiverzitu do roku 2020. Znižovanie tohto rizika je možné, ale je obmedzované viacerými faktormi.

Interreg
Danube Transnational Programme
TRANSGREEN

Prekážkou je najmä to, že národné plány rozvoja dopravy nezohľadňujú ochranu biodiverzity ako integrálnu súčasť a cieľ plánovania dopravy. V niektorých karpatských krajinách nie je dostatočná tradícia a uznanie významu uplatňovania a rešpektovania územných plánov. Maria sa tým integrované a strategické prístupy v plánovaní. Rozumné plánovanie pozemnej infraštruktúry, zamerané aj na znižovanie hrozieb pre biodiverzitu, vyžaduje interdisciplinárnu a medzisektorovú spoluprácu rôznych inštitúcií, pre ktorú však dosiaľ existuje len málo metodických pokynov a je v tejto oblasti relatívne málo praktických skúseností.

Strategické posudzovanie vplyvov na životné prostredie je príliš všeobecné a hodnotenie vplyvov na životné prostredie (EIA) sa vykonáva v štádiu, kedy sú už plány sfinalizované a často sa potom výsledky hodnotenia považujú za administratívnu príťaž a neberú sa ako nástroj pre riešenie dopadov na biodiverzitu a hľadanie najlepších možností pre životné prostredie. Tieto hodnotenia tiež často nezachytia kumulatívny vplyv týchto stavieb.

Ekologické údaje, napríklad o miestach pohybu a presunu veľkých cicavcov a využívaní biotopov, alebo informácie o ekosystémových službách sa v jednotlivých krajinách a v karpatskom regióne nezbierali systematicky. Tieto údaje, hoci sú kľúčové, chýbajú potom v procese plánovania trasovania novej cesty a vedie to k chybám so závažnými dôsledkami.

Spracovanie projektov zvyčajne nezahŕňa náležité monitorovanie vplyvov na biotu, umožňujúce získanie poznatkov a navrhovanie opatrení a adaptívny manažment.

Analýza nákladov a úžitkov (cost-benefit analysis) zriedkakedy zahŕňa náklady a prínosy z hľadiska životného prostredia. Nezachytí sa tak strata biodiverzity, ani prínosy investovania do zmierňujúcich opatrení pre spoločnosť. Takže dotovanie znižovania dopadov na prírodu zostáva nízke.

Systematické a efektívne zapojenie zainteresovaných strán pre znižovanie konfliktov stále nie je v karpatskom regióne štandardným procesom. Len zriedkakedy sa v týchto procesoch zohľadňuje dopad zmeny klímy.

Projekt TRANSGREEN

Týmto problémom sa venuje projekt TRANSGREEN[1] rozpracovaním konkrétnych riešení environmentálne prijateľnej cestnej a železničnej dopravy a sprostredkovaním skúseností a znalostí v inštitúciách územného plánovania, hospodárstva, výstavby, životného prostredia a ochrany prírody i krajinného plánovania. Jedným z výstupov projektu je tiež formulovanie odporúčaní „politického" charakteru pre všetky krajiny spolupracujúce v rámci Karpatského dohovoru[2]. Na spracovaní návrhu týchto odporúčaní sa podieľa aj Štátna ochrana prírody SR. Je žiaduce zahrnúť všetky relevantné návrhy, zamerané na podporu implementácie protokolu Karpatského dohovoru o trvalo udržateľnej doprave, do príslušných plánov a stratégií. Tieto odporúčania sú zamerané na tvorcov politík, politikov, ministerstvá, ich inštitúcie a konzultačné firmy, ktoré pôsobia v oblasti plánovania spojeného s dopravou a životným prostredím tak na národnej, ako aj na regionálnej úrovni. Odporúčania vychádzajú z publikovaných materiálov, ako aj dokumentov vypracovaných v priebehu implementácie projektu TRANSGREEN (ako sú návrh príručky pre integrovaný rozvoj dopravnej infraštruktúry[3], hĺbková analýza problematiky najmä v tzv. pilotných územiach, návrh Strategického akčného plánu pre implementáciu Protokolu o trvalo udržateľnej doprave a i.).

Návrh odporúčaní je teda napojený na Protokol Karpatského dohovoru o trvalo udržateľnej doprave a obsahuje všeobecné odporúčania pre všetky úrovne spracovania dopravných projektov od politiky a plánovania po využívanie a monitoring, ako aj podrobnejšie odporúčania pre postupy pri implementácii tohto protokolu. V tejto časti sa venujeme všeobecným odporúčaniam, v ďalších vydaniach prinesieme podrobnejšie odporúčania pre všetky úrovne spracovania dopravných projektov, od vypracovania koncepcie a plánu po prevádzku infraštruktúry a jej monitorovanie.

1 Projekt Interreg Integrované plánovanie rozvoja dopravy a zelenej infraštruktúry v dunajsko-karpatskom regióne s ohľadom na potreby ľudí a prírody (TRANSGREEN), spolufinancovaný Európskym fondom regionálneho rozvoja (ERDF) v rokoch 2017-2019.

2 TRANSGREEN Policy Recommendations on integrated road and rail transportation planning in the Carpathians, April 2019.

3 Hlaváč, V. et al. (eds) 2019. Wildlife and traffic in the Carpathians. Guidelines how to minimize impact of transport infrastructure development on nature in the Carpathian countries (rukopis).

Odporúčania pre implementáciu Protokolu o trvalo udržateľnej doprave Karpatského dohovoru

Pre implementáciu Protokolu je potrebné o. i.:

- Ratifikovať Protokol všetkými karpatskými štátmi a transponovať jeho ustanovenia do národného právneho a inštitucionálneho systému.
- Definovať spoločnú stratégiu rozvoja pre Karpaty vrátane aspektov dopravy a ochrany biodiverzity a analyzovať národné rozvojové politiky, napr. pre cestovný ruch s ohľadom na ich vplyv na rozvoj dopravy, a následne ustanoviť mechanizmy na zníženie dopadov na koridory živočíchov a iné ciele ochrany biodiverzity.
- Zabezpečiť plánovanie trvalo udržateľnej dopravy prípadnou úpravou príslušných stratégií a právnych predpisov, hlavne tých, ktoré sa týkajú ochrany prírody a územného plánovania, napr. pre identifikáciu a zabezpečenie funkčnosti ekologických koridorov.
- Zlepšiť a upraviť právne predpisy a politiky o verejnom obstarávaní, verejno-súkromných partnerstvách, kompetenčné a ďalšie predpisy pre dosiahnutie čo najlepších výsledkov pre udržateľnú infraštruktúru.
- Upraviť legislatívu týkajúcu sa plánovania infraštruktúry tak, aby systematicky vyžadovala zohľadňovanie nápravných opatrení už pri štúdiách uskutočniteľnosti a odhadoch nákladov a výnosov (realizovaných vo fáze prípravy projektov). Zvlášť dôležité je to pri plánovaní výstavby v blízkosti chránených území a v krajine, v ktorej sa nachádzajú významné ekosystémy a infraštruktúrne služby, dôležité pre zmierňovanie zmeny klímy, pre poľnohospodárstvo, vodné hospodárstvo a ďalšie podstatné služby.
- Upraviť legislatívu o plánovaní infraštruktúry a príprave projektov tak, aby konzultácie k akčným plánom pre biodiverzitu a podobným stratégiám boli povinné už v skorých štádiách plánovacích procesov.
- Periodicky monitorovať a hodnotiť vplyvy implementácie plánu rozvoja dopravy.
- Upraviť legislatívu tak, aby bolo zaručené zahrnutie prírodnej a na prírode založenej infraštruktúry (zelenej infraštruktúry) v stratégiách ochrany biodiverzity a zabezpečiť spoločné určovanie hodnoty biodiverzity v jednotlivých variantoch výstavby v spolupráci inštitúcií územného plánovania, vedy a výskumu a ochrany prírody a tak určiť najvhodnejší variant.
- Upraviť národné plány adaptácie na zmenu klímy a plány mitigácie a integrovať aspekty dopravnej infraštruktúry, rozvoja výstavby a národné plány pre biodiverzitu tak, aby sa klimatické aspekty stali integrálnou súčasťou infraštruktúrnych plánov a projektov.
- Ustanoviť skupinu expertov (a zabezpečiť jej financovanie) špecializovaných na plánovanie trvalo udržateľnej dopravy, výskum a expertíznu činnosť, ktorá môže byť zapojená do riešenia konfliktov medzi cieľmi rozvoja dopravy a ochrany prírody.
- Ustanoviť interdisciplinárne a medzisektorové pracovné skupiny (aj na medzinárodnej úrovni) pre zdieľanie informácií, vypracovanie metodík, analýz a spracovanie výsledkov diskusií pri hľadaní kompromisu.
- Sústreďovať a zdieľať údaje o biodiverzite a ekosystémových službách na medzirezortnej platforme pre podporu zahrnutia ochrany biodiverzity do umiestňovania infraštruktúry v krajine.
- Definovať spoločné medzinárodné/karpatské pokyny pre zber dát vrátane náležitých právnych a inštitucionálnych opatrení pre zavedenie povinnosti sprístupňovania dát o doprave, biodiverzite a ekosystémových službách, získaných z verejných zdrojov.
- Definovať spoločné medzinárodné/karpatské pokyny pre analýzu nákladov a úžitkov (cost-benefit analysis) programov a projektov dopravy, ktoré plne reflektujú environmentálne náklady a benefity.
- Navrhnúť a financovať opatrenia pre budovanie kapacít tak, aby zainteresované strany mohli efektívne participovať na procesoch plánovania dopravy. Tiež navrhnúť a financovať opatrenia pre budovanie kapacít pre projektantov a orgány dopravy pre vhodné zadanie hodnotenia vplyvov na životné prostredie, dohľad nad rozvojom a vyvodzovanie záverov z výsledkov hodnotenia, ako je upravenie umiestnenia a navrhovania infraštruktúry.
- Prehodnotiť vývoj a implementáciu politiky

a plánov TEN-T[4]: Plánované dopravné prepojenia prísne neuplatňovali hierarchické postupy pre zmierňovanie následkov výstavby a nezapájali dôkladne verejnosť. Preto sú v súčasnosti zmierňujúce opatrenia nákladnejšie a ťažšie realizovateľné. Budúce plány a politiky TEN-T by mali hodnotiť a integrovať vplyvy na ekologickú konektivitu a najmä na sústavu Natura 2000 a iné chránené územia a ich spojitosť vopred transparentným spôsobom.

- Posilniť integrovaný prístup v Stratégii EÚ pre dunajský región (EUSDR): Proces prehodnocovania EUSDR poskytuje jedinečnú príležitosť pre podporu integračných iniciatív zvýšením a zlepšením
  a) medzisektorovej výmeny a spolupráce medzi relevantnými Prioritnými oblasťami PA6 a PA 1b,
  b) spolupráce a výmeny informácií medzi relevantnými pracovnými skupinami Karpatského dohovoru (pre biodiverzitu a pre udržateľnú dopravu) a medzi koordinátormi oblastí PA6 a PA 1b,
  c) využívania znalostnej základne získanej v rámci projektov TRANSGREEN a ConnectGREEN,
  d) spolupráce s inými iniciatívami EÚ a s medzinárodnými procesmi na zdieľanie dát, mediáciu a riešenie environmentálnych konfliktov pri zabezpečení ľahkého prístupu verejnosti k údajom a informáciám tak o aspektoch a plánoch biodiverzity, ako aj dopravy,
  e) využívania existujúcich dátových platforiem, ako je CCIBIS[5], vypracovaných a aktualizovaných vďaka niekoľkým projektom EÚ (napr. SEE BioREGIO Carpathians, DTP TRANSGREEN, DTP ConnectGREEN),
  f) medzirezortným a medzisektorovým dialógom a spoluprácou rôznych agentúr.
- Zaviesť ciele ochrany biotopov vybraných chránených druhov veľkých cicavcov a ekologických koridorov do procesov priestorového plánovania (plánovanie dopravy/výstavby a pod.) siete diaľnic Via Carpathia.
- Poskytnúť a aktivovať adekvátne finančné zdroje pre implementáciu integrovaného prístupu k udržateľnému rozvoju dopravnej a zelenej infraštruktúry. V politikách verejných investícií vrátane štrukturálnych fondov EÚ je potrebné priorizovať integrované prístupy, zamerané na vyvážený rozvoj zosúlaďujúci záujmy ochrany životného prostredia a lepšieho dopravného spojenia.

Spracoval: RNDr. Ján Kadlečík
ŠOP SR, riaditeľstvo

4 Európska dopravná sieť Trans-European Transport Network (TEN-T) je politika Európskej komisie pre implementáciu a rozvoj celoeurópskej siete dopravnej infraštruktúry. Cieľom TEN-T je vykryť medzery, odstrániť úzke miesta a eliminovať technické bariéry, ktoré existujú medzi dopravnými sieťami členských štátov EÚ.

5 Integrovaný informačný systém karpatských krajín pre biodiverzitu.

Nový projekt na podporu ochrany biodiverzity a socio-ekonomického rozvoja v Karpatoch

Karpaty patria k najvýznamnejším ekologickým regiónom v Európe. Sú dôležité z hľadiska biodiverzity, rozsahu prírodných lesov, pestrosti krajinných typov vrátane kultúrnej krajiny i kultúrneho dedičstva. Tieto hodnoty sú však ohrozené ľudskými aktivitami a zvyšujúcim sa tlakom na rozvoj. Preto je nevyhnutný nadnárodný prístup na zabezpečenie zohľadňovania environmentálnych otázok v každej karpatskej krajine.

V apríli 2019 sa začal realizovať nový projekt Budovanie manažmentových kapacít v karpatských chránených územiach pre integrovanie a zosúladenie ochrany biodiverzity a miestneho socio-ekonomického rozvoja – Centralparks, spolufinancovaný prostredníctvom programu INTERREG Stredná Európa. Do projektu je zapojených osem projektových partnerov a osem asociovaných partnerov z deviatich európskych krajín. Zo Slovenska je partnerom Štátna ochrana prírody SR (ŠOP SR) a mimovládna organizácia Pronatur. Projekt podporí ochranu prírody a miestny udržateľný rozvoj zlepšením kapacít inštitúcií ochrany prírody i politickými nástrojmi (stratégiami, akčnými plánmi a koncepciami), metodickými materiálmi a príručkami. ŠOP SR bude vedúcim partnerom pre prípravu príručky pre posudzovanie ekosystémových služieb pri povoľovaní činností, ovplyvňujúcich záujmy ochrany prírody a bude pomôckou pre rozhodovacie orgány, správy chránených území i ďalších záujemcov vrátane mimovládnych organizácií. Ďalšie činnosti v rámci projektu zahŕňajú opatrenia pre rozvoj udržateľného turizmu, integrované plánovanie v ochrane prírody, mapovanie a hodnotenie biotopov, zlepšenie komunikácie s miestnymi komunitami a výmenu skúseností. Projekt Centralparks podporuje spoločné činnosti pre integrovaný manažment biodiverzity, vytváranie medzinárodných pracovných skupín a zapájanie odborníkov z rôznych karpatských krajín i zapájanie miestnych komunít a zainteresovaných skupín. Vypracované stratégie budú schválené Karpatským dohovorom, čím bude zabezpečené ich prijatie na politickej úrovni a ich implementácia z hľadiska dlhodobej perspektívy.

Text: RNDr. Ján Kadlečík
ŠOP SR, riaditeľstvo

Otváracie stretnutie partnerov projektu sa uskutočnilo v polovici apríla 2019 v talianskom Bolzane v sídle vedúceho partnera projektu Eurac Research, foto: European Wilderness Society

POZVÁNKA

Aqua vita – Živá voda,
Spoločnosť pre spoznávanie a záchranu mokradí

s podporou

Slovenskej zoologickej spoločnosti pri SAV
Štátnej ochrany prírody SR

Vás srdečne pozývajú na

Slovenské vážkarske stretnutie

12. – 14. júla 2019 (piatok – nedeľa)
na východnom Slovensku

Ubytovanie: Terénna stanica CHKO Vihorlat v obci Kusín. K dispozícii postele pre asi 15 účastníkov, sprcha, WC, kuchynka (s chladničkou), TV, ohnisko. V prípade väčšieho počtu zúčastnených a pre dobrodruhov k dispozícii priľahlý pozemok vhodný na prespatie pod širákom. Každopádne odporúčame

vziať si spacáky (aby sme ochranárom nešpinili periny a nepridávali im robotu). Pre otužilých dobrodruhov k dispozícii Zemplínska Šírava, čo by kameňom dohodil. Mapa bude prihláseným rozoslaná v poslednom obežníku pred akciou.

Stravovanie: Vlastné (obchody a reštaurácie v okolí, šikovnejší môžu uvariť sebe aj iným).

Doprava: Vlastná. Účastníkov cestujúcich vlastným približovadlom (auto, helikoptéra, rebriňák a pod.) a ochotných odviezť takých, čo využívajú služby verejnej dopravy, prosíme túto skutočnosť uviesť spolu s počtom voľných miest a predpokladanou trasou v návratke.

Účastnícky poplatok: Nie je. Dobrovoľným príspevkom a úplatkom každého druhu nepohrdneme.

Iné: Účastníci stretnutia dostanú na pamiatku tričká. Veľkosť prosíme oznámiť v návratke.

Vážky a ďalšie návnady: Východné Slovensko je pre štandardného vážkara a pozorovateľa prírody malý raj. Základňa v Kusíne síce bude na vážky pomerne chudobná (čo nevytrhne ani Šírava), komu sa však nebude leniť prekonať pár kilometrov ktorýmkoľvek smerom, nebude sklamaný.

Na hraniciach s Ukrajinou sme vlani objavili novú populáciu pásikavca *Cordulegaster heros*. Preskúmať jej početnosť a územný rozsah bude jeden z cieľov stretnutia.

Smerom na juh sa rozprestierajú mokrade medzinárodného významu. Rybníky v Sennom (Iňačovce) a Latorica s jej mokraďami sú domovom takých lákadiel, ako *Opiogomphus cecilia*, *Gomphus flavipes*, *Leucorrhinia pectoralis*, *Somatochlora flavomaculata*, *Anax ephippiger* či *Coenagrion scitulum*. Spolu sa tu vyskytuje približne 50 druhov vážok, ako aj množstvo vodného vtáctva (ktorým sú preslávené najmä Senianske rybníky). Latorica s jej mŕtvymi ramenami zarastenými rezavkou aloovitou je zas miestom, kde by sme mohli nájsť šidlo *Aeshna viridis*. Toto zatiaľ na Slovensku nevidel nik, tak prečo nebyť prvý? Aj to bude jeden z cieľov stretnutia.

Nezanedbateľné sú rašeliniská a mokrade Východných Karpát. Jediné miesto, kde sa na Slovensku vyskytla *Leucorrhinia albifrons*, je kúsok od Humenného. Známy je tiež výskyt *Coenagrion ornatum*, *Aeshna isoceles*, *Onychogomphus forcipatus*, *Cordulegaster bidentata*, *Sympetrum pedemontanum*, *S. fonscolombii*, *S. meridionale*. Nebude od veci hodiť tam aspoň jedným očkom, možno vyduríme aj Józina z bážin.

Konkrétne lokality vyberieme podľa počtu prihlásených a v spolupráci so ŠOPSR. Pohybovať sa na nich budeme organizovane. Niečo málo môžeme sľúbiť aj pre tých, čo by radi priložili ruku k dielu (tzv. manuálna práca). Presný program bude určený po uzávierke prihlášok a účastníkom oznámený v poslednom cirkulári pred akciou.

Večerný program: Myslíme aj na duchovnú potravu. Už teraz máme pripravené 3 (viac aj menej) odborné prezentácie. Privítame, ak niektorí z účastníkov stretnutia prispejú vlastnou tvorbou (podľa možností, pár tipov na inšipráciu: prezentácia fotiek z dovolenky – prednostne vážky, krátke filmy z vlastnej tvorby, prípadne aj odbornejšie príspevky). Účastníkov ochotných prispieť do večerného programu prosíme, aby to nezabudli spomenúť v návratke. Presný program bude určený po uzávierke prihlášok a účastníkom oznámený v poslednom cirkulári pred akciou.

Prihlasovanie: Na Slovenské vážkarske stretnutie sa môžete prihlásiť vyplnením návratky a jej odoslaním na adresu dusan.sacha@vazky.sk, prípadne vyplnením prihlášky na Googleforms (adresa: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScO-dBUIDde-6YdIViG24tOPV1fSgsGR6Stby-gJKjS6wpnfg/viewform). **Termín uzávierky je 15. apríla 2019**.

POZOR! Ak ste v októbri minulého roku reagovali na našu výzvu a zapojili ste sa do predbežného prieskumu záujmu o SVS, zatiaľ prihlásení nie ste. Vtedy sme len zisťovali, či sa na Slovensku nájde o takúto akciu dosť záujemcov. Je potrebné, aby ste sa prihlásili teraz jedným z vyššie uvedených spôsobov.

Nezabudnite tiež sledovať stránku **www.vazky.sk**, kde priebežne uverejňujeme aktuálne informácie z vážkarskeho sveta, teda aj o SVS.

Tešíme sa na Vás!

K 100. výročiu štátnej ochrany prírody na Slovensku ŠOP SR pripravila:

- tematické logo a pamätnú medailu,
- zberateľskú pečiatku pre návštevníkov informačných stredísk a horských chát,
- propagačné predmety s logom storočnice,
- tematickú bankovku s nulovou hodnotou a pamätnú plaketu,
- vedomostné súťaže s tematikou ochrany prírody pre verejnosť na sociálnej sieti facebook,
- zrealizovala sa výsadba symbolických sto stromov v územnej pôsobnosti organizačných útvarov ŠOP SR.

Storočnicu sme propagovali na:

- Dňoch otvorených dverí MŽP SR (11. 5. 2019),
- Medzinárodnom festivale filmov o trvalo udržateľnom rozvoji Ekotopfilm – Envirofilm (27. – 31. 5. 2019).

Pripravuje sa:

- **mimoriadne číslo časopisu Enviromagazín**, venované histórii a súčasnosti ochrany prírody na Slovensku v spolupráci so SAŽP,
- reedícia knižnej **publikácie Dejiny ochrany prírody na Slovensku**,
- **stretnutie seniorov ochrany prírody Slovenska** (9. – 11. 10. 2019),
- **národná konferencia s medzinárodnou účasťou** (15. – 16. 10. 2019).

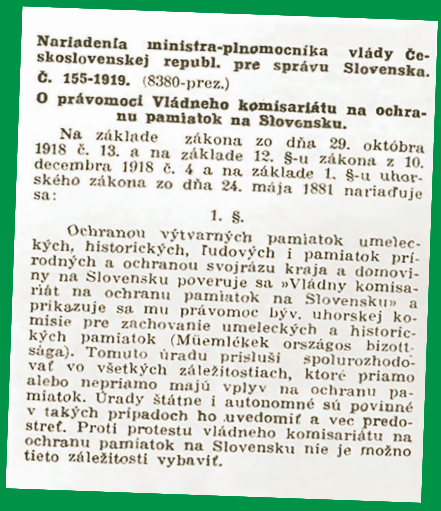

100 rokov od vzniku prvej štátnej inštitúcie ochrany prírody na Slovensku

História štátnej ochrany prírody na Slovensku sa začala písať 20. októbra 1919, kedy vznikol Vládny komisariát na ochranu pamiatok, ktorý rozhodoval aj v otázkach ochrany prírody. Táto prvá štátna inštitúcia ochrany prírody na Slovensku vznikla nariadením ministra-plnomocníka vlády Československej republiky pre správu Slovenska Dr. Vavra Šrobára.

V § 1 tohto nariadenia sa uvádza: *„Ochranou výtvarných pamiatok umeleckých, historických, ľudových i pamiatok prírodných a ochranou svojrázu kraja a domoviny na Slovensku poveruje sa Vládny komisariát na ochranu pamiatok na Slovensku a prikazuje sa mu právomoc bývalej uhorskej komisie pre zachovanie umeleckých a historických pamiatok. Tomuto úradu prisluší spolurozhodovať vo všetkých záležitostiach, ktoré priamo alebo nepriamo majú vplyv na ochranu pamiatok. Úrady štátne i autonómne sú povinné v takých prípadoch ho uvedomiť a vec predostrieť. Proti protestu Vládneho komisariátu na ochranu pamiatok na Slovensku nie je možné tieto záležitosti vybaviť."*

Nariadenia ministra-plnomocníka vlády Československej republ. pre správu Slovenska.

č. 155-1919. (8380-prez.)

O právomoci Vládneho komisariátu na ochranu pamiatok na Slovensku.

Na základe zákona zo dňa 29. októbra 1918 č. 13. a na základe 12. §-u zákona z 10. decembra 1918 č. 4 a na základe 1. §-u uhorského zákona zo dňa 24. mája 1881 nariaďuje sa:

1. §.

Ochranou výtvarných pamiatok umeleckých, historických, ľudových i pamiatok prírodných a ochranou svojrázu kraja a domoviny na Slovensku poveruje sa »Vládny komisariát na ochranu pamiatok na Slovensku« a prikazuje sa mu právomoc býv. uhorskej komisie pre zachovanie umeleckých a historických pamiatok (Müemlékek országos bizottsága). Tomuto úradu prisluší spolurozhodovať vo všetkých záležitostiach, ktoré priamo alebo nepriamo majú vplyv na ochranu pamiatok. Úrady štátne i autonomné sú povinné v takých prípadoch ho uvedomiť a vec predostrieť. Proti protestu vládneho komisariátu na ochranu pamiatok na Slovensku nie je možno tieto záležitosti vybaviť.

Komisariát riešil problematiku ochrany prírodných pamiatok, vyhlásených prírodných rezervácií, zabezpečoval ochranu stromov pred výrubom, ochranu vtáctva a inej fauny, ochranu rastlinstva, najmä vysokohorského, ochranu jaskýň a historických parkov.

Prvé jeho sídlo bolo v Bratislave na Konventnej ulici č. 1. Od svojho vzniku do decembra 1922 bol vládnym komisárom architekt Dušan Jurkovič, ktorého neskôr po transformácii komisariátu na Štátny referát na ochranu pamiatok na Slovensku nahradil Dr. Ján Hofman.

Toto veľmi pokrokové nariadenie tvorilo právnu i praktickú základňu ochrany prírody a krajiny na Slovensku na nasledujúce takmer dve desaťročia.

(Zdroj: Viliam Stockmann, Dejiny ochrany prírody na Slovensku, vydala Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky, Banská Bystrica, 2013)

100 ROKOV
ŠTÁTNEJ OCHRANY PRÍRODY
NA SLOVENSKU
1919 – 2019